

Historična dokumentacija

Jera Vodušek-Starič

STENOGRAFSKI ZAPISNIK SEJE IZVRŠNEGA ODBORA OSVOBODILNE FRONTE SLOVENIJE, KI JE BILA DNE 13. NOVEMBRA 1950 V LJUBLJANI

Pri proučevanju slovenskega družbenega in političnega razvoja v prvem povojnem desetletju se mi vedno znova potrjuje prepričanje, kako koristno bi bilo, če bi za povojni čas imeli pri nas podobne edicije virov, kot jih imamo za obdobje NOV. Nalogo izdavanja virov smo si znanstveni delavci zastavili že pred desetimi leti v dolgoročnem načrtu »Zgodovina Slovencev 1945—1976«. Vendar do njene uresničitve iz različnih razlogov do danes še ni prišlo. Izjema bodo nova Zbrana dela Borisa Kidriča, kjer bo nekoliko bolj osvetljeno prvo povojno leto v Sloveniji, ko je bil Kidrič še na vodilnih položajih v Ljubljani. Načrtovana zbrana dela Edvarda Kardelja in Josipa Broza-Tita bodo v dosti manjši meri zajela slovensko arhivsko gradivo. Pri izdajanju zbranih del posameznikov, pa čeprav so to vodilni politični delavci, obstaja še dodatna, metodološka pomanjkljivost, da ne morejo zajeti in predstaviti širših dogajanj, temveč predstavljajo politično, gospodarsko, skratka teoretično misel posameznika in v najboljšem primeru njegovo delovanje, v dosti manjši meri pa delovanje organov, organizacij, da o razmerah na terenu ne govorimo. Tega seveda ne gre razumeti kot da niso potrebna. Potrebna so, toda vzporedno z njimi morajo izhajati tudi serije gradiva podobne npr. Dokumentom ljudske revolucije v Sloveniji za vojno obdobje. Jasno je, da bi za povojni čas take serije imele drugačno strukturo itd., toda o tem ob drugi priliki. Takšno prepričanje je bilo temeljni vzrok, da na tem mestu prihaja do objave ravno tega zapisnika seje IO OFS in ne morda kakega drugega, saj bi bilo več kot razumljivo, da bi začeli z objavo dokumentov iz leta 1945. Gre namreč za to, da bo ravno ta zapisnik (in še drugi za njim) v okrnjeni obliki (samo izvajanja B. Kidriča) izšel v novih zbranih delih. Jasno je, da kljub znanstvenemu aparatu knjige, ne bo mogel podati resnične predstave poteka te seje, saj je tudi njegova namembnost v tem primeru nekoliko drugačna. Pa vendar bo pri vsakem pozornem bralcu, raziskovalcu pa še toliko bolj, zbudil radovednost o celoti dogodka. Nič ni slabše za raziskovalno delo kot nepotešena radovednost, ki poraja vrsto različnih vprašanj, včasih pa kar tudi že same odgovore.

Okoliščine v katerih je do te seje prišlo, so dovolj jasno razvidne iz same vsebine razprav na seji. Zato ne bomo posebej opisovali razmer v letu 1950, ko je še in verjetno najbolj, visela v zraku nevarnost vojaškega posega z vzhoda, ko so Jugoslavijo pestile številne gospodarske težave in ko se je začela nova usmeritev v pojmovanju in deloma tudi v praksi socialističnega razvoja. Mogoče bi opozorili le na usmeritev slovenske partije, ki je bila odločilna tudi za po-

litiko OF. Ta je bila v splošnem uveljaviti začetke samoupravljanja, kar najširše označuje ves proces deetatizacije, debirokratizacije in demokratizacije družbe na notranjepolitičnem prizorišču. Stališče KPJ, oz. KP Slovenije pa je bilo, da se pri tej demokratizaciji, zaradi prepotrebne politične enotnosti, ne dovoli kakršno koli obujanje »starih, preživelih nazorov, oz. izkoriščanje te demokracije »za demokracijo za reakcionarne elemente«, kar je veljalo tudi za kakršno koli obnavljanje dejavnosti krščanskih socialistov v Sloveniji. In kot tako je bilo mišljeno Kocbekovo nastopanje, kritike ljudske prosvete, dejavnost književnikov. Enako strogo se je partija opredelila proti vsakršnim pojavom šovinizma. V odnosih do OF je partija trdno zastopala svojo vodilno vlogo v tej organizaciji. Sicer pa je bilo v vrstah OF v teh letih (od leta 1947, z izjemo aktivizacije proti resoluciji IB) opazno precejšnje opadanje dejavnosti, kar je bilo posledica zavestne krepitve in poudarjanja vloge sindikalne organizacije kot nosilca socialistične graditve v prvih povojnih letih.

Najverjetneje je zadnje tudi eden glavnih vzrokov za velike vrzeli v gradivu OF kot organizacije, saj ga v takem obsegu kot ga imamo za sindikalno organizacijo sploh ni. Obstojajo le zapisniki sej izvršnega in glavnega odbora in še ti niso kompletni. Po vrhu pa je to gradivo razdrobljeno pri različnih hraniteljih. Najdemo ga pri Republiški konferenci SZDLS (iz katerega je vzeta tudi ta zapisnik), v Arhivu Jugoslavije, v Arhivu CK ZKJ in v Zgodovinskem arhivu CK ZKS (v zadnjih le kopije), nekaj pa ga je v Centru za teorijo in prakso samoupravljanja Edvard Kardelj v Ljubljani.

— — —

Predsednik Izvršnega odbora¹ Josip Vidmar, ki je vodil sejo je uvodoma objavil, da je na dnevnem redu seje referat tov. Borisa Kidriča o sedanjih perečih problemih. Takoj za tem je dal besedo tov. Borisu Kidriču, ki je v svojem referatu med drugim dejal tudi naslednje:

»Tovariši in tovarišice! V svojem današnjem referatu bi hotel obravnavati dva kompleksa problemov. Prvi kompleks problemov so nekatere osnovne stvari iz jugoslovanske gospodarske problematike, drugi kompleks problemov, ki pa je vsaj deloma s prvimi v zvezi, pa so nekatere vprašanja, ki so se pojavila v Sloveniji, za katera mislim, da je potrebno, da Izvršni odbor OF o njih razpravlja.

Kar se prvega kompleksa problemov tiče, je treba predvsem ugotoviti, da je borba, ki jo naša država bije za izgradnjo socializma, postala mednarodnega pomena. Ta borba ni mednarodnega pomena samo v običajnem smislu besede, temveč je mednarodnega pomena v vse bolj poudarjenem smislu besede. Danes smo dejansko edina država v svetu, ki visoko dviga zastavo so-

¹ Izvršni odbor Osvobodilne fronte Slovenije je bil poleg predsedstva in sekretariata OF izvršilno telo širšega, 150 članskega glavnega odbora OF, ki je med kongresi predstavljal in usmerjal delo članstva OF. Ta izvršni odbor je bil izvoljen na drugem kongresu OF 26.—28. aprila 1948 in je štel 36 članov. Ti so bili: Franc Leskošek, Ivan Maček, Franc Bevč, Vida Tomšič, Tone Fajfar, Franc Lubej, Lidija Šentjunc, Viktor Avbelj, dr. Jože Potrč, dr. Ferdo Kozak, Boško Djuričkovič, Sergej Kraigher, Angela Ocepek, Janko Rudolf, Oton Zupančič, Albert Jakopič, Ivan Regent, Vlado Krivic, dr. Aleš Baebler, Jože Borštner, Franc Perovšek, Mira Tomšič, Matija Maležič, Tone Toman, Edmund Turnher, Stane Kovač, dr. Maks Šnuderl, Maks Krmelj, Franc Svetek, Josip Jeras, Bogdan Osolnik, Franc Popit, Miško Kranjc, Jože Primožič, Ignac Voljč in Franc Simonič.

cializma in ki bije borbo za socializem. S procesom degeneracije, ki se je izvršil v SSSR z vladavino birokratske kaste, z imperialistično politiko, ki jo vrši SSSR, se je seveda spremenil tudi svetovno politični položaj. Danes predstavlja Jugoslavija edino deželo, ki vodi borbo za načela socializma tako v mednarodni kakor v notranji politiki in je zato taka Jugoslavija seveda predmet napadov iz vseh strani. Vsi vemo, da so danes najbolj ogorčeni napadi s strani Sovjetske zveze in tam vladajoče birokracije, za to ne bom ponavljal znanih stvari. Ustavil bi se samo na konstataciji mednarodnega pomena naše borbe za socializem.

Razumljivo je, da se ta borba ne more vršiti samo z deklaracijami in da moramo za to borbo imeti tudi materialno bazo in to še kakšno. Pod materialno bazo za to borbo smatram dve stvari, ki sta važni v tej mednarodni situaciji, in sicer dovolj močno oboroženo silo, ki je že s samim svojim obstojem jamstvo, da se nas agresor kar tako ne bo upal napasti, odnosno, če nas bo agresor napadel, jamstvo, da bomo lahko uspešno vršili obrambo. In drugič, v kolikor naša mirovna politika uspe in so za to dani pogoji, da uspe, kljub hudim mednarodnim zapletljajem, gospodarsko bazo za našo gospodarsko neodvisnost, ki je nadaljnji pogoj za naš obstoj, za nadaljnjo izgradnjo socializma in naše neodvisnosti. Čim ta dva faktorja, potrebo po zadostni oboroženi sili in potrebo čvrste materialne baze za našo gospodarsko neodvisnost v celoti osvetlimo, je dokaj hitro jasno, da je bila politika petletnega plana kakršno je naša država zasnovala od vsega začetka socialistične graditve pri nas, popolnoma pravilna. Če mi ne bi bili te smeri — govorim o osnovni smeri naše gospodarske in socialistične prakse — zavzeli, tedaj ne bi ravno teh dveh osnovnih stvari mogli pravočasno doseči, to se pravi, niti zadostne obrambne baze naše države, niti materialne baze za našo neodvisnost.

Popolnoma naravna stvar je bila, da je borba za materialno bazo in obrambno sposobnost že od vsega začetka vsebovala izredno mnogo težav. Šlo je za hiter proces industrializacije, in sicer za tako hiter, kakršnega v drugih državah doslej niso poznali — pravim relativno ne v absolutnih številkah — in ki je imel ta namen, da vzpostavi zdrave osnove za nadaljnji razvoj, zdrave osnove v težki industriji, v izkoriščanju domačih surovin, zdrave osnove v tem smislu, da se toliko osamosvojimo na vseh gospodarskih področjih, kolikor to dovoljuje naše naravno bogastvo, odnosno, da izmenjavo z drugimi deželami toliko razširimo, kolikor to dovoljuje naše več ali manj pred petletnim planom neizkoriščeno naravno bogastvo. Kar se silno povečanih potreb tiče, ustvarjamo s tem šele materialne pogoje za resnični socialistični razvoj. Popolnoma jasno je, da izvrševanje velike naloge, ki se je postavila pred zaostalo Jugoslavijo glede hitre industrializacije, ni moglo potekati brez hudih disproporcionalnosti. Šli smo predvsem za tem, da gradimo težko industrijo na osnovi izkoriščanja naših surovinskih baz kot temelj našega nadaljnega razvoja. Z drugimi besedami nekoliko paradoksalno povedano, s tem, da ustvarjamo pogoje za nastanek višjega standarda, sedanji standard kršimo, kjer je potrebno. S tem, da pripravljamo materialne pogoje za naš industrijski razvoj, kršimo do neke mere tudi materialne osnove kulturnega razvoja. Ali je bila taka politika pravilna? Brez dvoma je, da je bila pravilna, kajti brez take koncepcije tako hitre izgradnje ne bi mogli tega predvideti. Brez takega koncepta pa ne bi mogli doseči tistih dveh stvari, o katerih sem govoril, to je zadostne obrambne sposobnosti naše dežele in zadostne materiale gospodarske baze za nadaljnji razvoj

oziroma za socialistično graditev. Težave so se še povečale, kakor je znano, z blokado s strani Sovjetske zveze in drugih kominformskih vlad, povečale s tem, da od zapada ni bilo pravočasnih posojil in je naravna stvar, da so se kot posledica tega povečale tudi disproporcionalnosti. Vendar smo te težave v veliki meri že prebrodili, zveze zunanje trgovskega značaja so se po zaslugi naše zunanje trgovine učvrstile, posojila so vsaj v veliki meri realizirana in podpisana tako, da je stvar danes toliko realna, da bomo lahko s prilično enoletno zakasnitvijo izvršili osnove petletnega plana. Nedvomno je to izredno velik uspeh v politiki naše države, ne samo glede na to, da sam petletni plan pomeni v določenem pogledu ogromen spopad s trdo realnostjo in je sam po sebi velika naloga, temveč tudi glede na to, kakšne težave so v borbi za njegovo izvedbo nastale, bodisi predvidene ali nepredvidene. Za naslednji dve leti je za našo gospodarsko dejavnost karakteristično naslednje: Dosedanje strategije ne bomo menjali. Sedanjo strategijo in taktični raspored bomo morali v naslednjih dveh letih še zaostri. Osnovna je koncentracija na objekte petletke v gradbeni dejavnosti, kar bomo v izvajanjih še zaostri, borbo na široki fronti bomo še ostreje izvajali kot doslej, puščali ob strani sicer važne stvari, vendar v primeri z osnovnimi objekti petletke, ki imajo nalogo, da dajo osnovno gospodarsko bazo za kasnejši harmoničnejši razvoj, bomo (borbo — op. red.) še ostreje izvajali kakor doslej in povečali koncentracijo na osnovne naloge petletke. V zvezi s tem pride v poštev tudi štednja in do gotove meje tudi povečanje disproporcev, s katerimi imamo trenutno, odnosno že dalj časa, opravka v našem gospodarstvu. Ti disproporci so brez dvoma zelo neprijetna stvar, vendar so neizbežni. Temu bi se sicer lahko izognili, če bi sprejeli drugačen koncept gospodarske graditve, ki pa ne bi dal teh osnovnih momentov o katerih sem govoril. Če hočemo ta dva osnovna momenta doseči, moramo pri tem konceptu vzdržati. Ta pa ima to neprijetno stran, da se rezultati pokažejo šele ob zaključeni petletki, da bo razvoj ob zaključku objektov petletnega plana skokovit, medtem ko danes zahteva naporov. Toda to je treba pri tem konceptu v celoti upoštevati. Razumljiva stvar je, da se moramo boriti, da olajšamo disproporce, ki imajo tudi svojo mejo in jih moramo upoštevati, če nečemo rušiti samega koncepta. Ena izmed osnovnih pomanjkljivosti v našem delu z množicami, je med drugim tudi ta, da se vse te stvari ne pojasnjujejo v zadostni meri. Razumljivo je, da ob taki pomanjkljivosti dobi sovražna propaganda dokaj več pogojev, kakor bi jih dobivala sicer, če bi se stvari v zadostni meri pojasnjevale in če bi se v zadostni meri vodila borba proti sovražni propagandi in tudi proti nekaterim tendencam, ki izvirajo iz usedlin preteklosti. Hkrati s to koncepcijo gospodarske graditve imamo danes opravka z izredno važnim zgodovinskim procesom v naši deželi, s prehodom od oblik administrativnega socializma na višje oblike socialističnega razvoja in socialistične graditve,² s prehodom od državne lastnine na primitivnejše³ forme, na splošno

² Boris Kidrič je v tem času, toda ob drugih priložnostih, veliko bolj temeljito opredeljeval vsebino nastopajočih sprememb v jugoslovanski družbi ter veliko pozornosti posvetil prav razvoju socializma, od njegove administrativne, državne, oz. birokratske oblike v razvitejšo obliko socialistične demokracije. Isto velja tudi za gospodarske pojave, ki jih na tem mestu našteva (glej Boris Kidrič, Sabrana dela, knjiga VI, Komunist, Beograd 1985).

³ Verjetno je tu nastala napaka in je avtor nameraval uporabiti izraz »... na progresivnejše forme...« ali pa »... od državne lastnine, primitivnejše forme, na...«.

ljudsko imovino pod upravo neposrednih proizvajalcev. V tem razvoju smo napravili šele prve korake. Ta razvoj je treba nadaljevati. Če ne bi tega razvijali, bi se nedvomno pojavile resne nevarnosti za samo družbeno politično socialistično graditev in s tem hkrati tudi za samo gospodarsko graditev naše države. Istočasno se v tem razvoju borimo proti metodam, ki jih je skušala mednarodnemu socialističnemu gibanju, odnosno komunističnim partijam ali pa deželam, ki grade socializem, vcepiti Sovjetska zveza in ki so pognale določene korenine že tudi pri nas. Na splošno lahko to borbo označimo kot borbo proti birokratizmu za poglobitev socialistične demokracije.

Naša borba za razširitev in poglobitev socialistične demokracije ima danes dva sovražnika, in sicer kominform in njegove agente, ki so maloštevilni in ki nimajo nobene množične osnove, niti toliko ne kot imajo množične osnove ostanki zapadne reakcije in pa reakcionarne usedline tistih reakcionarnih ostankov, ki našo borbo za socialistično demokracijo smatrajo kot borbo, ki odpira vrata preživelim ideologijam, ki oživlja te ideologije, ki odpira vrata ne socialistični, temveč buržoazni demokraciji. V sami praksi se bo pokazalo, da se bodo taki reakcionarni ostanki, poživitve takih reakcionarnih ideoloških pogledov, v celotni koncepciji družili s kominformovsko propagando, kar nam je praksa danes že dejansko pokazala. Osnovne razlike med kominformovsko propagando in poizkusi reakcije, da bi oživela staro stanje, ni. V enem in drugem slučaju je govora o kontrarevoluciji, v enem in drugem slučaju je govora o napadu kontrarevolucionarnih sil na sile socialistične graditve v Jugoslaviji, ki nimajo samo notranjega pomena, ampak so ogromnega pomena tudi za vse progresivno človeštvo. Ko smo zaostriili borbo proti birokratizmu in smo z vso ostrostjo začeli sekati po raznih metodah, ki smo jih slepo kopirali po sovjetski praksi, smo predvidevali, da se bodo v doglednem času pojavili poizkusi to borbo krivo tolmačiti in preko te borbe odpreti vrata starim ideologijam. Te stvari so se že pojavile. V zvezi s to konstatacijo je moj namen govoriti o takih pojavih v Sloveniji. Mislim, da so nekateri pojavi takega značaja, da jih je treba razčistiti pred izvršnim odborom in da izvršni odbor do teh pojavov zavzame svoje stališče.

Predvsem bi hotel ugotoviti, da se v Sloveniji pojavljajo vse češče trditve, da se v Beogradu izvaja nepravilna gospodarska politika, ki gre na škodo slovenskemu narodu, ki pomeni težave za slovenski gospodarski razvoj, da se materialne dobrine nepravilno razdeljujejo, da so Slovenci pri tem prikrajšani itd. Osnovna vsebina teh trditev, ki so zavzele precejšen razmah med malomeščansko inteligenco na eni strani in med našim državnim gospodarskim aparatom v Sloveniji na drugi strani, je takega značaja, da je zelo lahko videti njen nacionalističen karakter naperjen proti socialistični vsebini bratstva in enotnosti jugoslovanskih narodov. Stvari so šle precej daleč. Navedel bi nekaj primerov. V Društvu slovenskih književnikov je bila sprejeta oficialna resolucija,⁴ da se papir nepravilno razdeljuje, da se razdeljuje v škodo slovenski kulturi, da se deli ta papir mehanično na glavo prebivalca, kar povzroča zastoj slovenske kulture, da se razen tega vrši še ta nepravilnost, da obstoja jugoslovanska zvezna založba, ki samo po sebi podpira zgolj srbsko-hrvatski idiom,

⁴ Omenjeno resolucijo so slovenski književniki sprejeli 6. oktobra 1950 na izrednem občnem zboru društva slovenskih književnikov (Ljudska pravica, 8. oktobra 1950, str. 4).

kar še povečuje krivico Slovincem. Ta resolucija je bila objavljena tudi v Ljudski pravici, centralnem organu KPS, brez kakršne koli kritike s trditvijo, da so to zanimive ugotovitve, ki so jih napravili slovenski književniki. Predno govorim o značaju te resolucije, moram ugotoviti, da je ta resolucija klevetniška, kajti ni resnica, da se papir deli na glavo prebivalca mehanično, ampak je res, da Slovenija dobi na glavo prebivalca neprimerno več papirja kakor katera koli druga republika. Navedel bom statistične številke o izvršitvi plana za leto 1949 in tudi plan za leto 1950 se ne razlikuje veliko od teh števil. V Srbiji je na 1 milijon prebivalcev v 1949. letu prišlo 1190 ton papirja za publikacije, časopise, knjige itd. V Hrvaški je prišlo 1320 ton, v Bosni 535 ton, v Makedoniji 1150 ton in v Črni gori 655 ton. Nobena od teh republik torej ni prekoračila števila 1320 ton kot ga ima Hrvaška. Slovenija pa je dobila 2600 ton papirja. V odstotkih to pomeni, da je Slovenija dobila 18,8 % papirja. S tem ne trdim, da je Slovenija dobila dovolj papirja, dobila ga je premalo, toda to ni posledica take ali drugačne nacionalne gospodarske politike pri nas, ampak je posledica dejstva, ki sem ga obravnaval v začetku, da naša gospodarska politika graditve osnovnih stvari in pa harmonična graditev teh stvari začasno povečuje disproporce. Torej se trditev o nacionalnem zapostavljanju, lahko smatra samo kot kleveta. Nekateri se sicer opravičujejo, češ da so nepravilne številke razširili nekateri ljudje iz našega državnega aparata, toda sprejeli so jih nekritično in kot resnico. Ne ozirajte se na to, da so razne nepravilnosti bile, kajti slabosti so povsod in niso rezultat neke linije. In če bi marsikaj tudi bilo resnično, čeprav ni resnično in je to kleveta, je resolucija že sama po sebi nekaj popolnoma nemogočega za naše sedanje razmere, za našo nacionalno politiko, ki jo vršimo in za naloge, ki so pred nami. Ne glede na to, da je popolnoma jasno, da Slovenija rabi več papirja kakor druge republike glede na kulturno razvitost, je to nedostojno do drugih narodov, ki svoje zaostalosti niso sami krivi, ampak je temu kriva suženjska preteklost, ki je onemogočila njihov kulturni razvoj. Nepravilno je celo govoriti o razliki v kulturni razvitosti, ker govorimo lahko samo o civilizacijski razliki in zato mislim, da so te stvari izrazito šovinističnega značaja in abotne. Karakteristična je v tej resoluciji tudi pripomba, da so zvezne založbe tiste, ki povečujejo razliko zaradi tega, ker po prirodi forsirajo srbsko-hrvaški idiom. Dejstvo pa je, da so zvezne založbe dobile polovico manj kakor vse področje hrvaškega jezika in tudi tu dobi Slovenija še največ papirja na glavo prebivalca. V bistvu pa je tisti del resolucije, ki govori o zveznih založbah, naperjen proti partijskemu vodstvu. Če odštejemo razne birokratske lističe zveznih ministrov, za katere se strinjam, da se ukinejo, ne zato ker so zvezni, ampak ker so birokratski, imamo samo dve ustanovi, ki sta zveznega značaja, to je »Borba«, ki je organ KPJ in »Kultura« založba centralnih marksistično-leninističnih del. Človek se je moral začuditi, kako more biti resolucija s tako klevetniško vsebino sprejeta v Društvu slovenskih književnikov in kako more biti objavljena v centralnem organu KPS. To je izrazit primer nacionalističnih tendenc, ki objektivno ruši to, kar bi morali vsi čuvati. Toda stvar ni osamljena. Vi veste, da je take diskusije v Sloveniji danes izredno mnogo. Slišal sem tudi trditev, da so slovenski delavci slabše plačani kakor v drugih republikah. Statistika pa kaže, da so slovenski delavci, ker je struktura kvalifikacije v Sloveniji boljša kakor v drugih republikah, za približno 10—15 % boljše plačani. Na vsak način velja pri nas zakon enakega

plačila za enako delo. Ta zakon ni mogoče absolutno konsekventno izvesti, ker boljše delo hočeš — nočeš forsira tiste republike, kjer je mehanizacija dela večja in kjer je industrijski razvoj na višji stopnji. Slišijo se nadalje trditve, da je stanovanjska beda najhujša v Sloveniji. Govori se celo o statističnih podatkih, čeprav jih še nimamo pri roki in bi želeli, da bi bili rezultati popisa stanovanj čim prej gotovi, ker bi nam bile stvari mnogo bolj jasne. Vse te stvari so izrazito nacionalističnega karakterja. Vsi ti pojavi in vse to govorjenje poizkuša prikazati kot da se v Jugoslaviji vodi politika, ki je v bistvu nadaljevanje velikosrbske politike stare Jugoslavije, vsekakor pa nadaljevanje politike Beograda, kakršna je bila v stari Jugoslaviji. Mislim, da ti nacionalistični pojavi niso osamljeni. Povezani so z raznimi drugimi poizkusi, da se obnove ideološke usedline preteklosti, ki same po sebi naravno koketirajo na zapad. V Sloveniji se danes na splošno, posebno pa v Ljubljani, sliši mnenje: dovoljeno je vse, kar kdo hoče, danes ni nič več prepovedano — čez eno leto bodo pa ti tiči popolnoma v rokah Amerikancev. Razvoj bo šel tako, kakor bodo Amerikanci želeli. Naravno je, da se vsi ljudje, ki tako mislijo, kruto motijo. To je ena stran tega poglavja. Borimo se za neodvisno Jugoslavijo, kakor smo se borili odkar je počila prva partizanska puška in smo dokazali, da znamo to neodvisnost braniti pred vsakomur, ki bi jo hotel ogroziti. Jasno je, da če smo prelomili z Rusi, za katere smo mislili, da so nam ideološko sorodni, čeprav se je izkazalo, da niso, smo vendarle ostali revolucionarji in nimamo nobenega povoda, da se kdor koli drugi vmešava v naše prilike. Če je kdor koli pripravljen z nami trgovati na bazi neodvisnosti in sodelovanja v borbi za mir, ni seveda nobenega povoda, da ne bi z njim trgovali, vendar to ne pomeni, da bi dopuščali kakršno koli možnost povratka starega stanja in da so kakor koli upravičene želje reakcije, da se povampirijo stare ideološke usedline. Nekateri zelo napačno tolmačijo borbo za socialistično demokracijo. Ta borba pomeni boj proti birokraciji, boj proti samovolji birokratskih funkcionarjev, pomeni razvijanje resnične ljudske demokracije in pomeni razvijanje pravic našega delovnega ljudstva. Ne pomeni pa dajanje svobode sovražnim mentalitetam. Borba za socialistično demokracijo, je borba za utrditev in učvrstitev vlade delovnega ljudstva na čelu z delavskim razredom. Ni pa to borba za neko formalno demokracijo, ki bi se je lahko tudi sovražnik posluževal. Tako kot branimo svojo revolucionarno ideologijo proti sovjetski birokraciji, prav tako branimo našo lastno ideologijo pred slehernimi poizkusi, da se povampirijo usedline, katere smo likvidirali v našem razvoju, ne samo po osvoboditvi, marveč v glavnem že med samo narodno-osvobodilno borbo.

V tem pogledu je precej popustila naša budnost. Ne samo da ne dajemo dovolj odpora, ampak se tudi v naših lastnih vrstah dogajajo stvari, ki niso dostojne in ki kažejo, da se tuji vplivi infiltrirajo v naše vrste. Navedel bi nedavno diskusijo med Brankom Rudolfom in Modicem.⁵ Gre za članek Branka Rudolfa v zvezi z oceno slovenskega prevoda nekaterih Marxovih in Engelsovih člankov. Modic mu odgovarja, odnosno ga kritizira in mu Branko Rudolf prav

⁵ V tem primeru gre za članke B. Rudolfa »Karl Marks-Friderich Engels: O umetnosti in književnosti« (Ljudska pravica, 28. septembra 1950, str. 3), Lev Modic »Ob primeru podcenjevanja marksizma« (Ljudska pravica, 15. oktober 1950, str. 4) in B. Rudolf »O pravilnem in nesmotrnem uporabljanju marksističnih izrekov« (Ljudska pravica, 22. oktober 1950, str. 4).

tako odgovarja. Po mojem mnenju je to, kar je v prvem članku napisal Branko Rudolf, čeprav je Branko Rudolf dober človek in dober marksist, izrazito anti-marksiistično pisanje in napad na vrednost marksističnega dialektičnega gledanja na literarno zgodovino. Kaj drugega kot to, naj bodo tiste ocene, da je več govora o papežih in kraljih kakor o literaturi. Ne govorim o tem, da ga je Modic dobro zavrnil. Modic je postavil nekaj slabih trditev. Branko Rudolf mu je spretno odgovoril. Toda v prvem članku so stvari, ki kažejo, da je naša budnost proti tem teorijam, ki skušajo negirati vrednost marksizma, premajhna.

Naj mi tovariš Kocbek oprostí, če v isti kategoriji omenjam nekatere stvari iz njegovih člankov. Predno preidem na stvari v njegovem članku, bi predvsem rad omenil neko stvar v obrambo tovariša Kocbeka, ne samo zato, ker ga nameravam kritizirati, ampak zato, ker je to stvar poštenosti ne glede na kritiko. Tista kritika Herberta Grüna⁶ o njegovi »Tovarišiji« je popolnoma nedostojno pobalinstvo, ki se ga lahko vsi sramujemo. Če ima kdo pravico kritizirati njegovo stališče, potem smo to mi, člani Izvršnega odbora, kjer je tov. Kocbek od prvega dneva sodeloval, ne pa da dopustimo nekemu pobalinu, da se napihne v svoji kritiki, pa naj bo to pisano marksistično ali nemarksistično ter se pri tem še nedostojno obregne, ne samo ob osebnost tov. Kocbeka, ampak tudi ob naš pokret. Poleg tega je v tej kritiki marsikaj s čemer se ne strinjam, da ne govorim o tem kar je v tej kritiki rečeno, da je Kocbek sicer materialno v glavnem že našel svoje normalizirano mesto v novi družbi, da se pa idejno ni znašel, ker mislim, da je to tudi namigovanje na nas vse. Vprašanje sopotništva smo že zdavnaj, še v času narodnoosvobodilne borbe rešili, z izjavo.⁷ S tem se ne strinjam zato, ker je krivično naprtiti to oznako tistim tovarišem, ki sicer niso bili v partijskih vrstah, ki pa so šli s Partijo in z revolucijo do kraja. S tem daje pravico samo tistim, ki ne bi šli do kraja z revolucijo. Sopotnik je tisti, ki mora izstopiti na prejšnji postaji. Osebo ne bi danes dajal nobenemu moralno politične pravice, da izostane na neki postaji preje kot mi. To bi tretiral kot izdajstvo. Če ga pa tretiraš za sopotnika, je to izjemna pravica. Nadalje, tisti del kritike, ki govori o borbi z orožjem v rokah, kjer govori o nekem strahu itd. kot osnovni očitek Kocbekovi knjigi. Toliko kar se tiče kritike s strani Herberta Grüna. Mislim, da je to tudi dokaz nerazgibanosti pri nas, da je do take kritike prišlo in da je bila objavljena. Na drugi strani pa odkrito povem in dam v diskusijo, da tudi reakcija tov. Kocbeka ni bila pravilna. Na njegovem mestu, bi jaz postavil stvar pred CK KPS in Izvršni odbor, da o stvari prediskutirata in se šele to potem objavi kot odgovor. Neprijetno je to, da je intervju,⁸ ki bi moral biti odgovor na kritiko Herberta Grüna, šel mimo Izvršnega odbora, ki bi moral potem razpravljati in to kritiko klasificirati kot pobalinstvo. Odgovor pa vsebuje stvari, s katerimi se ne moremo strinjati. Izraz »nižje« civilizacije. Mi lahko danes tolmačimo, da je nižja civilizacija ruska in tudi s tem se ne bi strinjal. Ni slučajen govor tovariša Tita, v katerem napada vsako šovinistično izražanje, pa četudi je proti Rusom. Smo proti šo-

⁶ Herbert Grün je o Kocbekovi »Tovarišiji« napisal gloslo »Križa intelektualne samozavesti« (Novi svet, 1950, str. 537—540).

⁷ Misli na »Izjavo Komunistične partije Slovenije, Slovenskega sokolstva in Krščanskih socialistov...«, oz. »Dolomitsko izjavo« (Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji 6, Inštitut za zgodovino delavskega gibanja, Ljubljana 1981, str. 13).

⁸ Gre za intervju Franceta Novaška »Razgovor z Edvardom Kocbekom« (Slovenski poročevalec, 19. september 1950, str. 4).

vinizmu na sploh. To seveda popolnoma nič ne zmanjšuje borbe proti CK VKP/b, proti sovjetski vladi itd. To borbo bijemo skrajno ostro, ker nas tudi skrajno ostro napadajo, ker ogrožajo našo neodvisnost, groze naši državi z orožjem itd. in ni nobenih izgledov, da bi lahko nastopilo kakršno koli pomirjenje. Toda povsem jasno je, če se govori o »nižjih« civilizacijah spričo vzdušja, ki vlada v Sloveniji, da se to lahko smatra tudi kot balkanizem. Tu so momenti, ki jih moremo karakterizirati s šovinističnim prizvokom proti tisti liniji, o kateri sem v začetku referenca govoril in rekel, da se moramo boriti in biti budni. Na drugi strani pa — to se je kasneje videlo v drugem članku tov. Kocbeka⁹ — je cel miselni sklop stvari, tudi kar se tiče kritičnih pripomb, ki izpadejo kot napad na naš sistem. V drugem članku tov. Kocbeka se strinjam samo z vsako posamezno kritiko o naši ljudski prosveti, da so taki trikoti kjer se take oslarije počenjajo, toda cel sklop stvari je po mojem negacija našega sistema in napad na naš sistem. Naš sistem ni takšen. To so slabosti rasti, to so slabosti posameznika ali pa slabosti recimo celic, toda proti tem slabostim se borimo. Gre kratkomalo za to ali kritiko takih slabosti vršimo s stališča marksističnega poglabljanja socialistične demokracije ali pa to kritiko vršimo tako, da izgleda, da je celoten sistem pri nas slab. Mislim, da sta to dve bistveno različni stvari. Če kritiko teh slabosti vršimo na drugi način, tedaj dejansko objektivno pomagamo temu vdoru malomeščanskih in buržoaznih ideoloških ostankov pri nas in mislim, da se moramo pri tem zavedati ali je to prav ali ni prav. Čemu danes te stvari nekoliko ostreje postavljam, kot je to običajno oziroma kot smo tega bili navajeni? Ali ni morda to nekoliko sektaško ostro postavljeno? Mislim, da ni. Kar se nacionalističnih pojavov tiče, se moramo zavedati, da so danes osnovni sovražnikovi naporu usmerjeni proti bratstvu in enotnosti jugoslovanskih narodov. Vzemite razkrinkanje kominformovske agature Žigića in Brkića,¹⁰ ki sta zavestno podžigala srbski šovinizem v Hrvatski, ki je združeval vse od pravoslavne cerkve do četnikov in do zavestnih kominformovcev, katerim sta na čelu bila Žigić in Brkić. Danes ni vprašanje iz čigavih pozicij to izhaja, ali iz zapadnih ali iz vzhodnih. Te pozicije se danes dostikrat na terenu združujejo in se morajo združevati. Kominformovske direktive se združujejo z zapadno agenturo in z zapadnimi reakcionarnimi ostanki, zato moramo biti do vsakega pojava šovinizma neprimerno bolj budni kakor kdaj koli prej. Proti tem ostankom smo preje popuščali, ker smo zavestno vedeli, da morajo odmreti. Danes pa, ko se skušajo te sile oživljati, se moramo proti njim veliko bolj odločno boriti. Res je, da imamo objektivne težave in da je pomanjkanje na kulturnem poprišču, da je pomanjkanje stanovanj itd. Res pa je tudi, da se to pomanjkanje skuša danes dostikrat tolmačiti s tako ali drugačno nacionalno politiko, kar je seveda kleveta, medtem ko vse drugo izvira iz čisto drugačnih momentov in razlogov, ki sem jih že v začetku navedel. Iz vseh teh razlogov se borimo, ne da bi dopuščali kakršno koli sektaštvo, še manj pa izmalčiti našo marksistično čistost. Da se borimo proti zapadnim buržoaznim

⁹ Gre za članek Edvarda Kocbeka »O ljudski prosveti« (Slovenski poročevalec, 28. oktober 1950, str. 4).

¹⁰ Rade Žigić in Dušan Brkić, oba predvojna komunisti, ki sta med NOB imela pomembne politične zadolžitve v NOV, po vojni člana vlade NR Hrvatske, sta bila na izrednem plenumu KP Hrvatske, 10. septembra 1950, izključena iz KP zaradi svojega informbirojevskega delovanja usmerjenega proti socialistični graditvi nove Jugoslavije in zaradi širjenja šovinizma. Kasneje so ju zaradi tega tudi obsodili.

vplivom in proti buržoaznim ostankom, ne pomeni, da se vračamo na sektaške metode. Sektaške metode birokratskih ostankov v naših vrstah so izredčene, odnosno so samo druga stran tistega procesa, da se v procesu za demokracijo skušajo povampiriti. V vsakem slučaju pa so te metode slične kominformovskim metodam, ki predstavljajo samo drugo stran vsega tega, kar je nevarno in kar danes lahko smatramo za sovražno. Ne, mi borbo za socialistično demokracijo nadaljujemo in jo poglobljamo, toda prav ta borba za socialistično demokracijo predpostavlja marksistično kvalitetno oster principielni obračun z vsem tistim, kar bi pomenilo vračanje na staro. Borba za socialistično demokracijo pomeni svobodo za delovnega človeka, svobodo za naše ljudi, da se ne boje pisati in govoriti, da ne strižejo citatov in merijo svoje besede kot preplašen človek, ki mu je zmanjkalo ustvarjalnega poguma. Predvsem pa ni potrebno, da ostanemo dolžni odgovora temu kar ni v skladu z našo ideologijo. Vsi taki pojavi popuščanja tem ideološkim ostankom, popuščanja nacionalističnim tendencam itd., vsi taki pojavi hkrati pomenijo zelo slabo uslugo, rekel bi medvedjo uslugo. Če si prisiljen boriti se na več strani hkrati, človek v taki borbi marsikaj hote ali nehote pohodi, kar sicer ne bi pohodil. Borba ima svojo logiko. Ne bi hotel, tovariši, da bi te moje pripombe, ki sem jih iznesel, smatrali kot nekakšno plat zvona. To niso, ker tudi situacija ni taka. Hotel bi samo, da se nekateri problemi naše skupne budnosti, bodisi da gre za partije ali nepartije, da se nekateri problemi skupne budnosti v Fronti zaostre in zavzame do njih načelno stališče. Mislim, da so momenti, ki terjajo načelno stališče. Nimamo samo opravka z ostanki preteklosti v našem malomeščanstvu. Opravka imamo tudi s pojavom novih tvorb, ki izhajajo prav tako iz preteklosti, to je z birokratskim aparatom, proti kateremu se borimo. V procesu pretvarjanja državnega stroja smo napravili šele prve korake, ko smo začeli izvajati decentralizacijo. Ta decentralizacija je šla doslej bolj po državni liniji. Decentralizacija zgolj po državni liniji pa pomeni krepitev državno kapitalistične mentalitete v naši izgradnji, kar nujno povzroča tudi krepitev nacionalističnih tendenc. Mislim celo, da večina tistih takozvanih podatkov, dostikrat popolnoma napačnih podatkov in kvot, ki se različno in napačno tolmačijo in ki jih bodisi reakcija ali pa malomeščanski elementi nadalje šovinistično predelajo in po svoje tolmačijo, da večina teh podatkov prihaja iz birokratskega državnega aparata, ki se je začel čutiti v Sloveniji lastnika ljudske imovine in ki zaradi tega dobiva tudi svojo obliko. Mislim, da je po teh tendencah v državnem aparatu treba udariti kot po nacionalističnih tendencah in birokratskih tendencah, ki so nasprotne socialistični demokraciji, nasprotne graditvi in razvoju resničnega socializma in razvoju diktature proletariata pri nas. Poudarjam, da se v naših centralnih organih dostikrat dejansko delajo napake, ki prizadenejo zdaj to ali ono republiko ali pa to ali ono vejo gospodarske panoge. Res je, da je vrsta napak in stvari morda prizadela tudi Slovenijo, vendar te napake niso izraz te ali one linije ampak izraz skupne slabosti. Proti tem napakam se je treba boriti, treba je udariti po teh napakah in jih skupno odpravljati. Gre pa spet za to, s kakšnega stališča se borimo proti tem napakam, ali dopustimo, da ostanki preteklosti dajejo temu nacionalistično obeležje, da dopustimo, da napake izkoristi tuja ideologija ali pa se borimo z našega stališča in ustvarjamo pogoje za nadaljnji pravilni razvoj. Naša demokracija daje in bo še vse bolj dajala zadostnih objektivnih pogojev za ostro kritiko napak. Ne smemo pa dajati možnosti, da ostanejo brez

odgovora neupravičeni napadi na naš celoten sistem. Ne smemo dajati možnosti, da ostanejo brez odgovora nacionalistični pojavi, ki so prav tako škodljivi ne samo slovenskemu narodu, ampak tudi vsem drugim jugoslovanskim narodom in nam kot celoti. Mislim, da končno ni slučaj, da se ti nacionalistični pojavi, povampirjenje raznih ideoloških ostankov iz preteklosti, da se to hkrati družijo z nedovoljeno razvitostjo socialistične demokracije na našem terenu. To gre eno z drugim v roki. Popuščanje na desno in navzdol, samovolja, birokratizem, nedovoljna zakonitost, izrabljanje položaja, privilegiji itd. Osnovna linija naše borbe mora biti danes razvijanje resnične socialistične demokracije med delovnim ljudstvom, seznanjenje delovnega ljudstva v smislu uporabe te socialistične demokracije in uporabe zakonitosti proti vsem mogočim formam nezakonitosti. Nobenega opravičila ne more biti glede tega, kar se sliši zlasti pri birokraciji, da zakonitosti nimamo, saj je vendar vsa zakonodaja v naših rokah in so ti zakoni naši zakoni. Zakonitost pa je predpogoj vsake demokracije. Na terenu se šestokrat pojavlja mnenje, da se krivce ne sme kaznovati zato ker so funkcionarji, češ da bi s tem trpela avtoriteta Partije, Fronte in ljudske oblasti. Krivce je treba kaznovati, in sicer javno kaznovati. Ne smemo misliti, da imamo opravka z bedastim ljudstvom. Opravka imamo s pametnim ljudstvom, ki se ne da slepiti in nikakor ne mislite, da ljudje česa ne vedo. Nasprotno, naša avtoriteta bo rasla, če bomo napake odkrivali in krivce kaznovali. Treba je odpraviti kakršne koli pojave samovolje. Dostikrat se zgodi krivica delovnim in poštenim ljudem, pa se ta krivica ne popravi. Človeka, ki se mu je zgodila krivica, pa se ta krivica ni popravila, kaj lahko izgubimo. Nasprotno pa boš človeka, ki se mu je naredila krivica, pa se je ta krivica popravila, imel dosti bolj zase in na svoji strani kakor kdaj koli prej. Mislim, da je treba borbo za socialistično demokracijo poglobljati. To je osnovno sredstvo v boju proti kominformu, hkrati s to borbo za socialistično demokracijo pa je treba okrepiti tudi našo borbo proti povampirjenju ostankov preteklosti, pa naj bi se pojavili v kakršni koli obliki. To je v glavnem vse, kar sem hotel povedati, želel pa bi o teh osnovnih mislih čim več diskusije.«

— — —

Predsednik Josip Vidmar: Tovariši, slišali sta referat tovariša Kidriča. Dajem referat v diskusijo. Želi kdo besedo?

Dr. Jože Potrč: Dva problema bi nakazal, ki bi v nekem pogledu potrdila in v nekem pogledu tudi pojasnila nekatere pojave. Mislim, da se vsi strinjamo, da lahko sledi temu referatu iskren razgovor, ki bo mnogo razčistil. Najprej bi omenil neko zelo nedolžno stvar, ki se je nam vsem mogoče zdela zelo nedolžna. Mislim Modičevo kritiko Branka Rudolfa. Smatram, da je tovariš Kidrič vsestransko pravilno ocenil to diskusijo. Hotel bi pa samo poudariti, da smo pri tem bili, lahko rečem, nebudni, da nismo reagirali bolj pravilno, to pa zato, ker Branka Rudolfa pač vsi poznamo. Ko na eni strani govori o zgodovinskem materializmu, pa meni nič tebi nič pridene tiste kralje in človek, ki ga pozna, smatra, da so to neurejene misli. Čeprav njega danes ni tukaj, sem pa z njim govoril in mislim, da lahko rečem, da je tega kriva samo neurejenost. Mislim pa, da zadene krivda tudi uredništvo in pa vse tiste, ki so odgovorni za to in med temi se čutim krivega tudi jaz, ter mislim, da odgovor ni bil zadosti

posrečen. Mislim, da gre tu za nekatere stvari, ki niso bile pravilno izražene in tudi s strani Modica nerodno izražene, da se Marxa sumniči nekulturništva. Mislim, da gre tu za človeške vrednosti o katerih je govora in ne gre samo za svetovni nazor.

Drugo vprašanje, ki je mnogo bolj tehtno, pa je vprašanje nacionalistične miselnosti, ki zahteva, da v naših vrstah zavzemamo res kar najbolj resno stališče. Kot dopolnitev bi povedal nekaj o teh tako zvanih izvori, ki so pravzaprav samo navidezni izvori nacionalizma. Ko je govora o tem, da je bila resolucija naših književnikov precej nacionalistično pobarvana, slišim, da so v Srbiji tudi pojavi velikosrbskih šovinističnih momentov, oziroma tendence velikosrbskega šovinizma. Povedati mislim samo to, kar označuje našo politiko pravilno v tem vprašanju in kako nam za ilustracijo lahko služi primer, ki je danes že 40 let star, ki pa je izredno globok. Dimitrij Tucović je dobil kritiko dunajske socialne demokracije, češ, da se srbsko buržoazija preveč muči z ljudstvom v Bosni in Hercegovini in da je to srbski šovinizem. Renner je takrat odgovoril, naj se srbski socialisti bore z domačo buržoazijo, borbo za šovinizem pa naj prepuste njim. Iz lastnih vrst moramo izrezati šovinizem, to pa ne pomeni, da moramo tudi mi sami zapasti šovinizmu. To so misli, ki so v Društvu književnikov živele in lahko rečem, da še živijo, zato sem ta primer tudi iznesel. Mislim, da je borba proti nacionalizmu v luči kakor je tov. Kidrič pokazal, eminentno važna ne samo za izgradnjo socializma, ampak tudi za ohranitev naše neodvisnosti.

Edvard Kocbek: Rad bi odgovoril na kritiko načelno. Na dva načina sem pravzaprav razočaran. Prvič, ker sem res mislil, da bomo slišali o gospodarski problematiki v nekem smislu več, kakor si povedal, drugič pa sem razočaran ker smatram, da mi delaš krivico in da me mešaš med ljudi, ki prispevajo k nacionalizmu, včasih bi celo rekel k separatizmu. Tako kakor se teh stvari sedaj zavedam in v luči teh tvojih trditev in kakor jih moram ugotoviti v luči ugotovitev naše slovenske sredine, sem sedaj prvič slišal od tebe, ki si nalašč zato prišel iz Beograda, da nam to poveš, to trditev, da sem v prvem ali drugem članku hote ali nehote prispeval k povečanju tega nacionalizma ali separatizma, ki ima popolnoma druge razloge in druge vzroke. Mislim, da ljudje, odnosno vsi, ki smo tu navzoči, malo bolj od blizu poznamo in vemo, kako so te stvari nastale. Vem sicer, da je več takih ljudi kot si ti, ki so Grūna popolnoma obsodili. Moram pa reči, da od objave intervjuja nisem od te strani, od strani Izvršnega odbora ali pa iz ust drugih vodilnih tovarišev, slišal nobene take točne sodbe ali obsodbe tistega članka ali take kritike, kakor jo sedaj slišim od tebe. Tudi nisem čutil nobene potrebe, da se obrnem na Izvršni odbor ali na CK, ker sem celo v tem molku ali v tej tišini nagibal k temu, da je to celo z določeno sugestijo napisana stvar, ker mi o tem niti urednik, niti kak bližji politični človek ni prav ničesar sporočil. Niti nisem mogel reči človeku, ki je prišel k meni domov, da mu odrečem intervju ali da bi drugače napisal kakor sem napisal. Z nobenim se nisem desolidariziral. Sedaj ko je že mesec potekel in stvari, ki sem jih z dobro voljo napisal na poziv Liške,* nisem tudi danes pripravljen pristati na neko obtožbo in se obtoževali tako, kot se je ravnokar Potrč. Smatral sem celo za potrebno, da stvar, ki sem jo napisal, ta odgovor namreč, dam prebrati ne-

* Janko Liška.

katerim vodlinim ljudem in sem jo v prvem ali drugem sestavku predhodno tudi dal prebrati. Stvari nisem niti prešvercal v časopis, niti sem jo hotel dati sam, vendar se mi zdi, da je stvar dobila tisto aprobacijo, kakor jo je dobila. Izredno sem začuden nad tem, da sem jaz edini konkretni krivec v tej dvorani.

Boris Kidrič: Nisem prišel specialno zato, da samo to povem, temveč da v zvezi z aktualnimi problemi pretresamo pojave v Sloveniji, ki so zelo nevarni. To so zelo močni pojavi nacionalizma, ki rušijo bratstvo in enotnost naših narodov, močni pojavi poizkusov vdiranja ideologije, ki nima z našo ideologijo nič skupnega. V okviru teh pojavov in vdiranja te ideologije sem hkrati kritiziral tudi tvoje nasedanje, ne sicer kot nosilca teh pojavov, temveč v isti kategoriji kakor sem kritiziral članek Branka Rudolfa glede prevoda Marxovih in Engelsovih člankov. Če si razočaran nad tem, da sem ta predmet vzel za svoj današnji referat, ne morem ničesar proti temu. Za mene to pomeni, da se ti resnosti teh pojavov ne zavedaš dovolj, če meniš, da se ne izplača zaradi teh pojavov priti iz Beograda. Če smatraš, da teh pojavov nisem poizkušal pojasniti, pa poizkusi ti in govori o vzrokih teh pojavov.

Edvard Kocbek: Meni je žal, da so ti vzroki zelo kompleksni in ni samo stvar enega in drugega da jih poišče, ampak je to stvar vseh nas.

Boris Kidrič: Vzrok oživljanja take ideologije je v ostankih preživele ideologije. To so ostanki buržoazije in birokracije in brez dvoma so to zelo kompleksni vzroki. Če misliš, da so vzroki tega poživljanja v naši politiki, potem to povej.

Edvard Kocbek: Želim samo, da se to ne nanaša samo na enega človek, ampak, da se jemlje celotna kompleksnost.

Boris Kidrič: Jasno je, da so vzroki tudi v tem, da dajemo premalo za kulturo. Toda več ne moremo, ker če bi hoteli dajati več, bi se morali odreči konceptiji petletnega plana. Jasno sem postavil, če hočemo v dovolj kratkem času doseči zadostno obrambno silo naše države in take gospodarske osnove, da se na teh temeljih lahko harmonično razvija kasnejši standard, pa tudi materialne osnove za kulturni razvoj, potem gremo lahko samo po tej poti po kateri gremo, ta pot pa je polna disproporcev, kar pa ne tajimo. Ne delamo si iluzij, da lahko vse sami napravimo. Toda dejstvo je, da se težave, ki izvirajo iz teh disproporcev, tolmačijo kot rezultat take ali drugačne nacionalne politike.

Edvard Kocbek: S temi se jaz ne istovetim. Meni tega ni nihče povedal.

Boris Kidrič: Nisem rekel, da si nosilec tega, če hočeš, da se dobro razumeva. Tebe sem omenil v svojem referatu prav tako, kakor sem omenil Branka Rudolfa in to so primeri, ki so mi v zadnjem času najbolj pri rokah. Ne mislim, da si ti nosilec tega in da je treba predvsem tebe kritizirati in napadati. Ali se strinjaš s tem, da praviš, da nimaš ničesar spremeniti, ali se strinjaš s tem kar si napisal o nižjih civilizacijah, ali ne smatraš, da je to za druge narode žaljivo? Ali smatraš, da je žaljivo ali da ni žaljivo?

Edvard Kocbek: Tega niso mogli razumeti kot balkanizem.

Boris Kidrič: Razumeti so mogli, da je njihova civilizacija nižja civilizacija, in da za Slovence ni spodobno, da sprejmejo razne folklorne forme. Strinjam se s tem, da je folklor pri nas najslabša zadeva. Ne strinjam se pa s teboj, da bi govorili o nižji civilizaciji, kar lahko pripadnike drugih jugoslovanskih narodov žali, na drugi strani pa priliva olja šovinizmu, ko obstojata še hrvatski in srbski šovinizem. Pričakoval sem, da boš ti izraz takozvane nižje civilizacije,

ki je dejansko neprijetno odmeval, v drugem članku raztolmačil. Ne bi se strinjal s tem, da je nižja civilizacija ruska, strinjal pa bi se s tem, da so sovjetske metode nižja civilizacija. Vendar pa je izraz nižja civilizacija ostal v drugem članku prav tako nepojasnen. Kakšno moralno pravico imaš, da daješ drugim narodom oznako nižje civilizacije?

Edvard Kocbek: Nisem imel nobenega takega namena, da bi drugim narodom dajal to oznako. Hotel sem samo reči, da če imaš določen kulturni nivo, ne smeš pasti na nižji nivo. Nikakor pa ne kot balkanizem. Da sem s tem pomagal k nacionalizmu, to razlago prvič slišim in je tudi ne morem sprejeti.

Boris Kidrič: Ni važno ali za balkanizem ali ne, toda nedostojno je tretirati druge narode za nižje civilizacije in nima to nič skupnega s slovenskim patriotizmom in z utrditvijo položaja lastnega naroda, ampak je to tudi lastnemu narodu škodljivo in pomeni rušiti tisto, kar smo tako težko dosegli. Spomni se samo, kako je bilo pred pičlimi desetimi leti, kako so se jugoslovanski narodi klali. Zato moramo ljubosumno čuvati to, kar smo dosegli, tudi iz čisto človeškega stališča.

Edvard Kocbek: Ne strinjam se s tem, da tako ugotavljaš. To je podtikanje. Z Marinkom,* Kraigherjem** in Potrčem sem ta članek prebral in se z njimi pomenil, vendar ni nihče pomislil, da sem hotel s tem iznesti primerjavo z drugimi jugoslovanskimi civilizacijami. In če bi bilo tako, bi to besedo tudi raztolmačil.

Boris Kidrič: Ta stvar je izšla v prvem članku, ne da bi jo raztolmačil in tudi v drugem članku. Tvojo izjavo sicer vzamem na znanje, če sem krivo tolmačil, toda normalen človek drugače razumeti ne more. Če praviš, da sem te napačno razumel, potem diskutirajva še naprej. Mislim, da ti bo jasno, da ob takih pojavih, kakršni so danes v Sloveniji, ko dobro veš koliko ljudi smatra druge nacije za nižje, da se v taki situaciji tak termin ne bi smel uporabljati. In ta termin je bilo treba samo tako razumeti. Dejansko si res pri kritiki Ljudske prosvete prevzel večino citatov od njih samih, vendar ni bilo pravilno, da si to dostavil.

Edvard Kocbek: Verjemi, da nisem imel tega namena.

Boris Kidrič: To vzamem na znanje, vendar tako se je razumelo in mislim, da lahko človeka to zaboli.

Edvard Kocbek: Bodi prepričan, da bi vse preje želel, kakor da bi to podtaknil.

Boris Kidrič: Želel sem, da bi bil ta intervju dober in bi ga kdor koli od nas podpisal in pristal bi na kar koli drugega, kakor pa, da sem čital tisto o nižjih civilizacijah. Zakaj te stvari postavljam na ostrino? Postavljam zato, ker smatram, da je iz našega socialističnega humanističnega stališča prav, da vsa, a priori vsa šovinistična trenja in gledanja, odpravimo. Tega ne smemo prezreti in moramo zlasti odklanjati stvari, ki bi lahko pomenile neposredno žalitev za druge jugoslovanske narode.

Edvard Kocbek: Imam vtis, da si potreboval poleg onih ugotovitev še več materiala in je dobro, če se za to poslužiš Kocbeka, če je v Beogradu kdo to stvar tako tolmačil.

* Miha Marinko.

** Boris Kraigher.

Boris Kidrič: Če nihče tega ne bi tako tolmačil, bi bil to za nas zelo slab znak. Odkrito povem, zakaj sem to omenil. Smatram namreč, da smo dolžni tiste stvari, s katerimi se ne moremo strinjati, odkrito iznesti pred teboj in pred Izvršnim odborom, kajti napisana stvar je navsezadnje le napisana, razen tega si član Izvršnega odbora in je ta stvar za naše ljudi važna.

Edvard Kocbek: Koliko je stvari, o katerih bi morali prav na tem mestu govoriti, pa o njih ne govorimo.

Boris Kidrič: Nismo proti nobeni kritiki, ki je na mestu. Toda druga stvar je dati v nekem članku videz, da je vse negativno. Smatram, da se z veliko večino stvari, ki si jih napisal, posameznih stvari, strinjam. Celoten smisel članku pa je tak, da se z njim strinjati ne morem. Vzemimo za primer tudi tisto stvar o slabitvi države itd. Mislim, da so to stvari proti katerim moramo protestirati. Od vseh strani si obkoljen, rožljajo z orožjem itd., mi pa govorimo o slabitvi države.

Edvard Kocbek: To ni dobro kar poveš. Tista misel je bila izražena kot problem prosvetne pedagogike. Problem slabitve država je problem našega političnega ukrepanja in tega sem se poslužil samo kot konkreten primer, s katerim še podpiraš potrebo po ljudskem znanju, da prehaja v človeka in organizem. Samo v tem smislu je bilo to razumeti.

Boris Kidrič: Pri nas sicer pretvarjamo državno imovino v občeljudsko imovino, ustanavljamo delavske svete, tolčemo birokracijo in dajemo podjetja pod neposredno upravo delavcem, toda ne slabimo države. Nobenega pomena nima v času, ko je država potrebna ustvarjati med ljudmi občutek, da država admira, razvijati teorije o slabitvi države itd. Ljudje to stvar razumejo potem tako, češ že danes je vse dovoljeno, jutri pa država že lahko odmre.

Sergej Kraigher: V zvezi z diskusijo bi pripomnil sledeče stvari. Nedvomno obstojajo pojavi nacionalizma v našem državnem aparatu in se pojavljajo tudi v našem gospodarstvu in pri ljudeh, ki sodelujejo pri reševanju raznih gospodarskih vprašanj. Mislim, da ta pojav ni v zvezi z decentralizacijo, ampak je to pojav, ki smo ga prinesli iz stare Jugoslavije in ki ga iz našega aparata nismo docela iztrebili. V kolikor pa ti ostanki nacionalizma še obstojajo, je to dokaz, da nismo v našem aparatu do kraja zasigurali celotno zlitje z jugoslovansko skupnostjo pri reševanju vseh gospodarskih vprašanj in bi že pri decentralizaciji morali vključevati kritiko, kakršna je bila postavljena v referatu za ostro izvajanje nalog, ki so pred nami in ki jih moramo izvršiti. Mislim, da je prav tako opravičena druga ugotovitev tov. Kidriča, da so se v zvezi z decentralizacijo naše državne uprave, predvsem na gospodarskem področju, pojavi malo-meščanskega nacionalizma v našem državnem aparatu okrepili. To se je kazalo že od januarja in februarja dalje v posebni, že pretirani občutljivosti proti raznim birokratskim posegom, v resnici birokratskim posegom iz centralnih zveznih ustanov v izvrševanju raznih gospodarskih vprašanj v republiki, včasih pa tudi v občutljivosti, ki ji ni bilo mesta, kjer ni šlo za birokratske posege, ampak kjer se je v smislu birokratskega centralizma smatralo pravilno vodenje s strani našega državnega in političnega vodstva kot birokratsko poseganje ter so tudi na take pojave nacionalistično reagirali. Mislim, da so ti pojavi med nami še živi in so se sedaj, ko se je celotni državni aparat v procesu decentralizacije okrepil, ne mislim številčno, ampak po funkciji in obsegu poslov, ko mora bolj neposredno reševati stvari kakor preje, so se ti pojavi okrepili, kar

dejansko samo potrjuje to, da gre za nov moment, za nov vir nacionalizma, ki res izvira iz teh birokratskih pojavov v našem aparatu. O teh pojavih v našem javnem življenju je zlasti potrebno govoriti na razširjeni seji Izvršnega odbora, kjer so navzoči vsi gospodarski funkcionarji, ker moramo pri našem delu pokazati več budnosti kakor doslej proti vsem oblikam nacionalizma. Mislim, da se ti pojavi največkrat kažejo pri sestavljanju planov v resorjih in gospodarskih organih, ko se o teh planih diskutira, ko se določajo planske kvote ali material ali investicije v tej ali oni panogi. Dejstvo je, da smo pri teh diskusijah v zvezi s planom, ko smo razpravljali in ocenjevali posamezne planske naloge, ki se postavljajo pred našo republiko ali pred posamezne resorje, to premalo povezovali z jugoslovansko celoto. Mislim, da je krivda tudi v tem, da smo se premalo poglobljali v probleme drugih republik in da bi iz teh problemov v drugih republikah dozorevala nujnost nalog, ki se pred našo republiko postavljajo v odnosu do državne celote. Na drugi strani pa mislim, da je isti pojav, kadar se plan izpremeni ali kadar se na tak ali drugačen način spremene sprejete obveze ali prilagodbe v zvezi s konkretnimi nalogami ali s konkretnim izvajanjem plana. Ko se o teh stvareh diskutira, najraje pride do nacionalističnih izrazov, predvsem zaradi tega, ker z naše strani premalo tolmačimo naloge, ki se postavljajo pred naš aparat. Kar se tiče izpolnjevanja obvez naših resorjev do ostalih republik in celote, če gre za dobavo materiala in drugih stvari, da mi to v osnovi izpolnjujemo in ni predpostavljajanja slovenskih koristi pred koristmi državne celote. Pač pa, kot sem rekel, pri izpolnjevanju teh nalog, pri mobiliziranju celotnega aparata in operative za izvršitev teh nalog, pa premalo budno spremljamo elemente, ki so v bistvu nacionalistični. Mnogokrat gremo preveč lahko preko takih pojavov. V zvezi s tem smatram, da je naša naloga, da na naših sestankih večkrat o takih pojavih govorimo zato, da si te pojave medsebojno signaliziramo. Ne vem sicer od kod prihajajo ti podatki, o teh količinah papirja. Dopusčam pa možnost, da prihajajo iz našega aparata, da se servirajo nepravilne številke na osnovi katerih se potem delajo nepravilni zaključki. Zaradi tega je med nami zlasti potreben stik. Treba je, da se mi sami med seboj pogovorimo, ne pa da iščemo pojasnil za take pojave pri samem aparatu ali pri manj odgovornih ljudeh. Če bomo kot celota, kot kolektiv, iskali odgovor na vsa vprašanja, ki se nam zdijo nepravilna, se bomo izognili vsem tem pojavom in bomo lažje zatirali pri nas take pojave nacionalizma. Na drugi strani pa bi bilo popolnoma napačno izvajati iz tega zaključek, da sedaj naš aparat ne bi smel kritično presojsati in analizirati nalog, ki se pred nas postavljajo, odnosno, ki se postavljajo v razmerju med republikami. Gre za izhodišče, da iz celotnega jugoslovanskega stališča pristopimo k analizi vseh teh vprašanj in iščemo tiste konkretne oblike, v katerih moramo te naloge v Sloveniji in v naši republici izvesti. Velikokrat pa se ravno pri teh analizah greši, ko se išče takozvana specifičnost za republiko in se velikokrat pri izvrševanju konkretnih nalog te specifičnosti tolmačijo z neko splošno zakonitostjo, ki sicer za celotno Jugoslavijo drži, ki pa za Slovenijo ne velja. Pod to specifičnostjo se večkrat razlaga višja kulturna in civilizacijska stopnja Slovenije v primeri z drugimi republikami, kar se odraža v veliki domišljavosti in v nekritičnem sprejemanju navodil zvezne vlade in drugih političnih organov. Mislim, da je tudi to odraz naše slabosti, da smo doslej namreč dosti premalo konkretno analizirali našo gospodarsko problematiko, zlasti tiste oblike, pri

katerih se ta splošna jugoslovanska zakonitost kaže in terja posebnih prijemov, ter da se istočasno naloge, ki se postavljajo pred vso Jugoslavijo tudi pri nas pravilno izvršijo. Premalo smo konkretizirali te naloge, ne samo za Slovenijo kot celoto, ampak tudi za posamezne okraje in iskali odgovarjajočih oblik za zagotovitev nepopačenega izvajanja naše linije. V tem smislu je bila tudi premajhna pomoč, ki smo jo nudili okrajem. Mislim, da je naša skupna naloga, da ravno v tem smislu svoje delo izboljšamo.

Boris Kidrič: Odgovoriti bi hotel na pripombo tov. Kocbeka, da je treba več snovne analize o pojavih v Sloveniji. O snovnosti teh pojavov bi hotel govoriti nekoliko širše. Gotovo je snovnost obstajala v tem, da nobenemu jugoslovanskih narodov ne moremo njegovih potreb zadovoljiti in jih še dolgo ne bomo mogli. Da bi razen za vse materialne potrebe za popoln in nemoten razmah vseh naših narodov v socialistični skupnosti zadostili, bi morali imeti neprijemno več materialnih sil, kakor jih imamo. Na tej snovni podlagi, ki je že v procesu, kakor sem na začetku skušal razložiti, s tem da gremo po poti, ki zaradi postavitve temeljev in to izredno hitre postavitve temeljev naše industrializacije začasno, ne zmanjšuje, ampak povečuje disproporcionalnosti v strukturi našega gospodarstva, ker gremo to pot, se snovna podlaga za zadovoljevanje raznih perečih potreb še zmanjšuje. Družbeni vzrok so ostanki tiste malomeščanske nacionalistične miselnosti, ki nekoč ni bila negativna, ki je bila svojčas zdrava in koristna, ki pa ne vidi, da so se razmere spremenile. V slovenskem narodu je bila osnovni nosilec nacionalne misli skozi stoletje slovenska inteligenca. Spričo zgodovinskih okoliščin je bila ta inteligenca usmerjena predvsem na kulturno in jezikovno nacionalno borbo. To tudi ni bilo negativno. Ta borba je bila v takratnih zgodovinskih okoliščinah potrebna in pozitivna. Z novo Jugoslavijo pa so se ti pogoji spremenili. Slovenski narod je dobil svojo državnost, dobil je pogoje, da to svojo državnost v družini vseh jugoslovanskih narodov razvije. Postavlja se vprašanje, kako to družbo jugoslovanskih narodov in nadaljnji razvoj slovenskega naroda v njej zagotoviti v tej mednarodni situaciji. Mislim, da vam je vsem jasno, da brez sposobne obrambe Jugoslavije, brez tistih industrijskih temeljev, ki jamčijo gospodarsko neodvisnost nove Jugoslavije, brez tistih temeljev, ki bodo ostanke, ki smo jih podedovali iz preteklosti likvidirali, ki bodo napravili to deželo tudi v zunanjepolitičnem odnosu bogato deželo, brez teh temeljev ne gre. Temu na ljubo žrtvujemo marsikaj zato, ker vemo, da ustvarjamo temelje, ki bodo zagotovili harmonično zadovoljevanje naših potreb. Miselnost slovenske inteligence pa je v marsikaterem pogledu še vedno ista kakor je bila pred vojno, ko se je za razne kulturne potrebe morala boriti. Ker raznih kulturnih potreb ne moremo zadovoljiti tako, kakor bi bilo potrebno iz razlogov, ki sem jih preje omenil, predvidevajoč, da jih bomo pa lahko jutri v celoti zadovoljili, nastaja pri tej inteligenci miselnost, da je Beograd tisti, ki to preprečuje in da se je proti temu treba boriti. Slednjič tudi ni res, da tako slabo zadovoljujemo. V Ljubljani gradimo deset inštitutov, ki bodo prihodnje leto dovršeni. To so predvsem inštituti prirodoznanstvenega in tehničnega značaja. Ko bodo dograjeni, bodo ti inštituti ne samo na evropski ampak na svetovni višini. Če to dogradimo, bo slovenski univerzi zagotovljena materialna baza vsaj za deset let. Trenutno še niso zastopane humanistične vede, ker je čisto naravno, da je bilo treba dati primat prirodoznanstvenim vedam. Vendar pa v prihodnjih letih že lahko

začnemo z graditvijo tudi humanističnega dela. Po vsem tem je razumljivo, da so taki očitki abotni in da je pot jasno začrtana. Ta mentaliteta, ki ne vidi spremembe v pogojih našega družbenega razvoja, je tudi eden izmed družbenih vzrokov. Drugi vzrok pa je začetek rasti birokratske kaste, ki smo ji pri nas zavrli nadaljnji razvoj. Popolnoma jasno je, da birokratski pojavi v posameznih republikah zavzemajo nacionalistično partikularistični odnos do jugoslovanske celote, medtem ko zavzemajo navzdol birokratsko centralistični odnos. Mislim, da so to osnovni snovni momenti. Spričo celega kompleksa drugih problemov, pa se pod vplivom raznih malomeščanskih ostankov in pod vplivom neposrednih reakcionarnih ostankov dostikrat ustvarja ob svetovno političnih dogodkih panično razpoloženje. Vse to predstavlja kompleks stvari, v katerem se čisto jasno izražajo določene tendence, ki pa jih ne smemo precenjevati, prav tako pa ne podcenjevati in se je proti njim treba pravočasno boriti. Pričeti borbo proti njim pomeni dvoje: pojasnjevati ljudem, biti kritičen in avtokritičen, istočasno pa se boriti proti tistim žariščem, ki so po socialni provenienci in po vsej svoji strukturi taka, da jih ne moreš spremeniti. Predvsem se je treba proti tem pojavom redno boriti. Mislim, da se s tem strinjaš tudi ti, tovariš Pavle,* da so ti pojavi takšni in da moraš to priznati. Svoje politične in državljanske dolžnosti ne bi izvršili, če temu ne bi dali odgovora.

Edvard Kocbek: Vesel sem tega, kar si povedal in bi v tej smeri morali iskati vzroka za vse te prizadetosti, katerim prava oblika ni morda ravno nacionalizem ali neki šovinizem, ampak je prava oblika neka zaskrbljenost, ki si ne najde prave razlage. Je pa tudi še več drugih stvari, človek ne more iz okov svojih strasti in mislim, da bi bilo prav, če bi ponovno prišli skupaj in da bi o tem razglabljali ter tako laže prišli do rezultata.

Boris Kidrič: Vendar ne smemo pozabiti, da ti pojavi obstojajo. Ne bi jih klasificiral kot nacionalistično gibanje v Sloveniji, vendar ti pojavi obstojajo in lahko povsem izmaličijo javno mnenje v dobršnem delu Slovenije, če se proti tem pojavom ne pričnemo boriti in če tistih snovnih elementov, ki lahko dajejo hrano, pravilno ne raztolmačimo. Seveda bi bilo najlepše, če bi jih lahko odstranili iz naše celotne koncepcije.

Edvard Kocbek: Mislim, da bi bilo treba to pojasniti književnikom ali pa tudi javnosti. Ne bi pa rabil teh besed, ker bi si jih lahko nekdo napačno posluževal, pač pa bi bilo predvsem pokazati na nevarnost, kako bi lahko iz enega ali drugega razloga začela vsa stvar iti v to smer. Prepričan sem, da bi naši ljudje temeljito pomislili predno bi stopili na pot nacionalizma. Vem pa, da se ponekod te stvari tako razlagajo, da dobivajo že strasten prizvok.

Boris Kidrič: Stvari je treba pravilno imenovati. Strinjam se s teboj, da ni treba precenjevati teh pojavov, toda kolikor govorimo mi, jih je treba imenovati take kakršne so ti pojavi.

Miha Marinko: K izvajanju tovariša Kidriča in Kocbeka bi hotel navesti še nekaj vzrokov teh pojavov. Točno je, da so vzroki za ta nacionalizem še iz preteklosti, toda videti moramo, da je letošnje leto ta nacionalna občutljivost še porasla. Težave smo imeli vsako leto in so morda tudi letos večje. Toda mislim, da so v večji meri izšle zaradi nekega napačnega pojmovanja vloge in pomena decentralizacije in demokratizacije. Decentralizacija in demokratizacija

* Edvard Kocbek.

nista šla vedno v korak s primernim političnim pojasnjevanjem in delom, zato so se tudi pojavila mnenja, češ da se danes lahko vse govori in se je tudi napačno začelo razlagati takozvano slabljenje države. Zato mislim, da je danes mnogo večja naša naloga pokazati način kako naj se naša demokracija izživlja, kako naj prihaja do svoje afirmacije, zlasti še ker so zunanje okolnosti take, da smo v sporu na življenje in smrt z vodstvom ZSSR in satelitskimi državami in da nas na drugi strani na zapadu ne gledajo preveč simpatično, ker se ne maramo vračati v kapitalizem. Ker smo v takem sporu, se ustvarja razpoloženje češ, prišli bodo Amerikanci, gre jim za kredite, Tito je poslal Trumanu¹¹ telegram ob priliki ponesrečenega atentata itd. Na stvari, ki jih reakcija lansira, smo dokaj slabo reagirali. Vendar si v vseh teh zadevah moramo biti na jasnem in se mnogo bolj odločno boriti proti pojavom nacionalizma, ki dostikrat izvirajo iz nepojasnjevanja demokratizacije, zaradi naše nebudnosti, zaradi nezadostnega političnega učvrščevanja zlasti množičnih organizacij, na drugi strani pa tudi zaradi težav, ki so nujno sledile po konfliktu z ZSSR, da imamo celo vrsto planskih gradenj, ki smo jih začeli, a jih nismo mogli dovršiti, kar nam narekuje koncentracijo na ozki fronti in tudi povzročča, da ljudje začnejo gledati čez domači plot drugim republikam v lonec.

Za primer naj navedem »Slovenskega poročevalca«, ki je pred kratkim priobčil članek o težkem in obupnem stanovanjskem položaju v Ljubljani, nad tem člankom pa kot nalašč objavil sliko o dograditvi velikega stanovanjskega bloka v Zagrebu. Kar se tiče dejanskega stanja kaj Slovenija zmore, smo o tem že razpravljali. Toda vidimo, da je o tem treba še in še razpravljati. Ne smemo tudi misliti, da bomo stvar zadovoljili, če napišemo določene številke, če te niso ostvarljive. Čemu naj nam služijo še večje investicije ali pa tudi sredstva iz lastnega ustvarjanja, če nimamo zadostne sile. Kako naj bi mogli biti sploh komunisti in misliti na socialistični razvoj, če bi rekli, da bomo vse viške sami pospravili. Tudi če hočemo zadovoljiti kulturnim potrebam, potrebujemo za to dovolj delovne sile in kritičnih materialov, ki jih ni in ki jih nimamo v zadostni količini. Napačno bi tudi bilo in bi bilo tudi nemogoče, da bi vse viške pospravili sami. Povsem napačno je misliti na neko sožitje, če bi viške, ki jih delo ustvarja v domačih tovarnah, na ta ali drugi način sami pobasali, ne bi pa dajali perspektive drugim republikam, ki vlagajo velike napore za razvoj svoje industrializacije. Tu je evidentno, da Slovenija mora dajati. Brez tega je čisto nemogoče, da bi mogli govoriti o socialistični bodočnosti. Neopravičeno je govoriti o nekem strahu pred stagnacijo. Če govorimo o stopnji industrijske razvitosti in strokovni usposobljenosti slovenskega delavstva, bo ta igrala brez dvoma tako veliko vlogo, da bo ta ugodna okolnost do skrajnih možnosti izkoriščena in se iz tega vidika ni treba prav nič bati za neko stagnacijo, temveč gre enostavno tu za proces ali pa za etapo v tem procesu, kaj je v danem trenutku prvenstveno in kaj lahko pričakujemo, da bo jutri. Kar se tiče gospodarskega kompleksa, mislim, da je tu precej razlogov tej prizadetosti kot tov. Kocbek to imenuje. Tu seveda ni govora o tistih ljudeh, ki zavestno rušijo in slabijo našo enotnost in, ki si po svojih razrednih interesih želijo povratka

¹¹ Harry Truman (1884—1972), predsednik ZDA od leta 1945 do 1953, v času ko so ZDA izvajale Marshalov načrt in t. i. Trumanovo doktrino, ki sta spodbujala hladno vojno in začetke blokovske delitve sveta.

na staro. Gre za tisto vrsto prizadetosti, kjer bi lahko govorili o nesporazumevanju. Pri tem gre za celo vrsto napak in slabosti, za nepojasnjevanje težav, čestokrat celo za način premagovanja teh težav itd. Toda kadar koli se stvari pojasnijo in razčistijo, pa naj bo tu vprašanje papirja ali kar koli drugega, se vedno more najti osnova za skupne interese, ki so v tem, da se napake tudi v distribuciji odpravijo. Tudi druge republike ne morejo biti zainteresirane na tem, da bi bila Slovenija v tej ali oni stvari prizadeta, ker mora to roditi določene posledice, ki morajo končno škoditi vsej jugoslovanski skupnosti. Vprašanje radia se je precej mučno zavlačevalo, vendar čim se je temeljito pristopilo k pojasnjevanju, se je našla tudi rešitev.

Nadaljnja stvar, ki pa se tiče tov. Kocbeka, pa je, da ima opravičilo, da smo dejansko imeli nekaj sestankov glede tega članka in smo mu dali tudi sugestije. Če pomislim nekoliko nazaj, sem prepričan, da bi bil tov. Kocbek pripravljen popraviti svoj članek dosti bolj radikalno, kakor ga je popravil na pripombe, ki smo mu jih dali. Pripombe so bile seveda obsežnejše kakor pa je bila končna redakcija. Tu pa bi moral opozoriti tov. Kocbeka še na to, da smo glede nižjih civilizacij izrecno poudarili, da se tu poišče primeren izraz, da se to ne bi nanašalo na druge naše narode. Omenili smo mu, naj ta stvar bodisi izpade, ali pa je treba jasneje opredeliti, da se to nanaša na Ruse. Glede hierarhije smo prav tako govorili, da je tu treba izhajati iz stališča borbe proti nekaterim slabostim, da se Partija in Fronta že borita proti njim in vlagata dejansko velike napore ter ni mogoče misliti, da bi se to z enim ali z dvema člankoma ter razpravami dalo spraviti s sveta. Nadalje je bilo tu tudi več momentov, ki so mi dali vtis antropološke študije Slovencev. (Pripomba Edvarda Kocbeka: To sem spremenil.) Duh vsega tega je vendarle ostal. Mi bi morali seveda odločnejše reči tov. Kocbeku, naj temeljitejšo popravi članek. V marsikatero stvar se nisem mogel poglobiti, ker tudi marsikatera stvar zame ni bila dosti jasno izražena, deloma zato ker imaš svojo terminologijo in ker je to dokaj težka študijska stvar. Vendar pa je videti, da posamezne stvari vendarle siliijo iz članka in lahko človek dobi negativni vtis. Z vsemi konkretnostmi, ki so navedene v članku, se mi strinjamo. V tem smislu je že tudi Partija in Fronta afirmirala svoje stališče v taki ali drugi obliki. Jasno je seveda, da je treba postaviti vsako stvar na svoje mesto in si moramo glede nacionalizma in njegovih oblik pojme razjasniti. Glavna stvar je pač, da v tako težkih okoliščinah ne smemo dopuščati sovražnega vpliva z zapada. Oni so nam sicer manj nevarni kot kominform odnosno nasprotno, mnogo bolj so nevarni. Kominformovski koncept je več ali manj odkrit in jasen in se zanj ne more nihče ogrevati. (Pripomba tov. Kidriča: Bolj nevaren nam je kominform, ker na zapadu nimajo nobenih ekspanzionističnih tendenc proti nam. Nevarnost je samo v teh ostankih reakcije. Neumne pa so njihove iluzije, da bi zaradi tega ker sodelujemo z zapadnimi državami v gospodarskih stvareh, da bi lahko svoje tendence ponovno uveljavili. Tem ostankom moramo jasno povedati svoj ne. Vsem reakcionarnim krogom na zapadu, ki bi eventualno mislili, da smo pripravljeni na kakšne koli koncesije glede na politično neodvisnost bodisi na znotraj ali navzven, je treba jasno povedati svoj ne.) Jasno je, da nam največja nevarnost za mir preti s strani Sovjetske zveze in ne od one strani, ker je SZ tudi najbolj prizadeta in že dve leti vodi harango proti nam.

Boris Kidrič: Nobenega dvoma tudi ni, da v borbi za mir izrazito distinguiramo Sovjetsko zvezo, ne pa zapadne sile. Zapadne sile trenutno s svojo politiko ne ogrožajo miru, medtem ko ga Sovjetska zveza s svojo politiko ogroža.

Jaka Avšič: Pripomnil bi rad, da so taki nacionalistični pojavi nevarni, posebno če jih gledamo s stališča, da bi lahko vplivali, če bi se razširili na delovne množice tako, da bi se zmanjšala delovna zavest in storilnost. Druga stvar pa je v tem, da je treba pomisliti tudi na to, kakšne bi bile posledice za obrambno sposobnost naših borcev, ne samo pri nas, ampak tudi pri ostalih naših narodih v slučaju, če bi se nacionalistične tendence, o katerih je govoril tov. Kidrič, dalje razvijale. Mislim, da se je treba resno zavedati, kakšne posledice bi imelo, če bi se popustilo takim trenutnim nezadovoljnostim, ki jih je treba čim preje in energično izkoreniniti. Mislim, da je moment, ki ga je tov. Boris iznesel pravilen in da ga je treba resno upoštevati.

Boris Kraigher: Mislim, da si moramo odgovoriti na vprašanje ali je ta diskusija, ki jo imamo in problemi, ki se postavljajo, vredna, da se postavi na dnevni red seje Izvršnega odbora ali ne. Mislim, da moramo vprašanja, ki jih je tov. Kidrič postavil, zelo resno pretresati in bi smatral kot eno naših osnovnih slabosti, da smo ravno o teh vprašanjih na naših sejah veliko premalo govorili in premalo jasno govorili. Mislim, da ne gre tu samo za vprašanje pojavov nacionalizma in separatizma. Pojavi nacionalizma in separatizma so po mojem mnenju danes aktualne oblike nekega odpora proti izvrševanju nalog, ki so pred nami. Kakor je tov. Kidrič povedal, smo v precej težki situaciji, ne pa v kritični situaciji, če to vzamemo politično. V političnem smislu nismo v nobeni kritični situaciji, moramo pa voditi borbo pod težkimi pogoji, ko se moramo naslanjati samo na lastne sile, ko imamo v zvezi z izvrševanjem petletnega plana ogromne težave, ko ne moremo zadošiti vsem potrebam naših delovnih ljudi, ko ne moremo ustvariti tistih programov, ki smo si jih načrtali v pretekli borbi in se moramo za dosego teh ciljev boriti z velikimi težavami. Ko moramo premagovati te težave, pa moramo premagovati tudi ta odpor, ki je toliko težji, v kolikor se skriva za nacionalističnimi in separatističnimi parolami. Zato se mi zdi važno, da o teh vprašanjih govorimo. To sicer ni kritično, pač pa zavira našo odločnost v borbi za izvajanje naših nalog, odločnost v mobilizaciji množic za premagovanje težav, ki so pred nami. Tako iskane vzroke za težave, ki jih moramo premagovati, slabi našo odločnost v izvajanju nalog, ki so pred nami. O tem bi morali na sejah Izvršnega odbora večkrat govoriti in moramo proti tem pojavom z vso odgovornostjo tudi ukrepati. Mislim, da je to še posebno važno zaradi tega, ker reakcija pri nas danes dejansko smatra, da smo v takem položaju, ko že ravno govorimo o populariziranju socialistične demokracije in se borimo proti birokratizmu, da reakcija lahko dvigne glavo in da naše težave in slabosti izkorišča za ofenzivnejše napade proti nam. Zaradi napadov informbiroja in težav z zapadom reakcija smatra, da bomo morali v tej težki situaciji dajati koncesije principielnega značaja, da bomo morali začeti popuščati in se umikati na pozicije buržoazije. Ti pojavi se kažejo na terenu in v propagandi. V zvezi s stanovanjskimi težavami smo videli take tipične primere popuščanja in odstopanja od principiелne borbe, ko se je dopuščalo, da se je v našem časopisju, v republiškem ali lokalnem, in na javnih zborovanjih nastopalo tako, kot da je vzrok vseh težav v tem, da Slovenci ne dobimo zadostnega deleža v izgradnji socializma v odnosu na druge

republike, deloma pa zaradi privilegirane birokratske kaste, češ da so tu vzroki teh težav, ki jih moramo danes premagovati. Ta naša borba proti birokratizmu skriva v sebi stalno nevarnost, da se je na terenu ljudje ne bi posluževali za oportunistične namene ali pa da jo reakcija kanalizira proti naši politiki. Imamo močne tendence v naših organizacijah, ko skušajo to borbo, ki jo danes vodimo, razlagati kot bistven prelom z našo dosedanjo linijo, kot da smo sedaj spoznali, da smo po tej poti tik na robu propada, da smo v zadnjem momentu to spoznali in se tega rešili, ter da je treba vse kar smo dosedaj delali smatrati kot nasedanje, smatrati kot slepo prenašanje sovjetske prakse na naše razmere. Taka linija je danes v skladu s parolami informbirojevskih krogov pri nas v Sloveniji, ki danes v svojem delovanju zelo jasno postavljajo tako linijo in to ne samo v notranjepolitičnem, ampak tudi v zunanjepolitičnem položaju, ko danes nastopajo zelo prikrito in izkoriščajo naše težave in slabosti ter organizacijsko povezujejo vse buržoazne tendence, vse tendence raznih ostan- kov stare meščanske miselnosti v borbi proti nam in v borbi za diskreditiranje celotne naše gospodarske in splošne državne politike. Mislim, da predstavljajo te tendence informbiroja precej veliko nevarnost in da celotna ofenziva Vati- kana, ki se je v zadnjem času zelo okrepila in povečala proti nam, da je ta ofenzivnost v direktni zvezi z informbirojevsko akcijo pri nas. Vatikan ocenjuje situacijo pri nas tako, češ da je situacija zrela za njihovo ofenzivnejšo akcijo ravno zaradi takih notranjih tendenc pri nas, zaradi notranje-političnega in zunanje-političnega položaja. Zato mislim, da je v borbi za socialistično demo- kracijo potrebno zelo veliko razmišljati in diskutirati o tem, kakšne oblike ji bomo dali, kako jo bomo konkretno poglobili, ne da bi popuščali malomeščanski stihiji, ki jo hoče prevreči v anarhijo, ki skuša razkrojiti vero v našo celotno politiko in ki dobiva organizacijsko hrano od informbirojevskih krogov, ki pri nas obstojajo in ki jih skoro povsod na terenu pri nas lahko opazimo. V zvezi s tem je predvsem važno, da bi v bodoče v zvezi z gospodarskimi pro- blemi na naših sejah mnogo več diskutirali ter mnogo več razpravljali in sklepali.

Rad bi se še z nekaj besedami dotaknil članka tov. Kocbeka. Rad bi poudaril, da smo bili takrat, ko smo z njim o tem članku razpravljali, zelo liberalni in da smo precej nasedli mišljenju, da je treba sedaj v borbi za poglobljanje de- mokracije puščati tudi malo več kritike tam, kjer smo mislili, da je taka kritika potrebna. Treba je vedeti, da je na nas močno vplivalo troje dejstev. Prvič tista nesramna kritika Herberta Grüna, drugič dejstvo, da je stanje v naši Ljudski prosveti takšno, da smo vsi čutili, da je tu potrebna kritika, da smo o vseh teh stvareh precej diskutirali in da smo se lahko v tistih konkretnih točkah, kjer tov. Kocbek kritizira delovanje Ljudske prosvete, lahko strinjali, čeprav v teh točkah, kjer kritizira Ljudsko prosveto, citira izjave samih funk- cionarjev in delavcev Ljudske prosvete, odnosno citira izjave raznih ljudi, ki so na predlog Ljudske prosvete pisali v Obzornik. Tretji moment, ki se mi zdi najvažnejši, pa je ta, da se mi zdi v tej situaciji predvsem potrebno, da z vsemi silami čuvamo enotnost Fronte in da smo zaradi tega mislili, da je z ozirom na to, da je tov. Kocbek član Izvršnega odbora, treba najti neko rešitev, ki ne bi privedla do neke politične diferenciacije v Fronti. Mislim, da nevar- nosti, neke neposredne nevarnosti take politične diferenciacije ni, pač pa ob-

stoja nevarnost slabitve mišljenja^{11a} da imamo tu še vendar koalicijsko obliko, kjer je treba popuščati. Mislim, da bi moral biti smisel in eden od ciljev te seje ta, da ravno vprašanje enotnosti Fronte v tej težki situaciji zaostrimo kot izredno važno vprašanje, in sicer ne samo enotnosti v tem, da se mi med seboj strinjamo, ampak enotnosti tudi v tem, da se skupno, ofenzivno in z vso odločnostjo borimo proti tem nacionalističnim in šovinstičnim tendencam, proti vsem oblikam, v katerih se pojavlja danes v naših množicah odpor, v premagovanju težav, ki jih moramo premagati. Mislim, da je bila naša napaka v tem, ker smo mislili, da je boljše to enotnost čuvati tako, da se medsebojno nekoliko gladimo, mislim pa, da je res veliko bolje, da si povemo kaj mislimo, da v odprti diskusiji povemo svoje mišljenje in je zato tudi diskusija v zvezi z Kocbekovim člankom nujno potrebna.

Josip Vidmar: Dolgo sem moral čakati, ker se je diskusija večinoma sukala na gospodarskem sektorju, da bi se oglasil kdo od ljudi, ki smo kulturniki. Povedal bi dve stvari. Eno manj važno in eno bolj važno. Priznati moram, da sem pri objavi kritike Herberta Grüna sodeloval tudi jaz. Povedal sem že nekaterih tovarišem, povedal sem, da je tov. Kozak* kot urednik prinesel to kritiko meni, ker se sam ni mogel odločiti ali naj jo natisne. Spominjam se, da sem tov. Kozaku rekel, da ta kritika ni dosti vredna, vendar je napisana dokaj zanimivo. V zagovor Herberta Grüna pa moram povedati, da tistega mesta, kjer je govora o tem, da je Kocbek našel v narodnoosvobodilni borbi materialno mesto, ne pa moralno in politično, nisem razumel tako, da bi se to moglo razumeti kot namigovanje na vse ostale. Reči moram, da dejansko nisem tako mislil, ampak da sem smatral, češ on misli, da je Kocbek sicer fizično bil v narodnoosvobodilni borbi, z vsem srcem in duhom pa v tej narodnoosvobodilni borbi ni mogel participirati. Reči moram, da takrat nisem bil zadosti pazljiv in da dejansko nisem tako interpretiral. Koncem koncev je to majhna stvar, čeprav ni pravilna, sem pa bil mnenja, da bi kritiko o tej knjigi moral napisati eden izmed članov Izvršnega odbora. To sem povedal tudi Kocbeku. Kar se še nadalje Kocbeka tiče mislim, da je Kocbek pokazal popolno dobro voljo, da v soglasju s politbirojem ali pa nekaterimi vodilnimi ljudmi da članek pregledati in ga kolikor je sploh mogoče prilagodi tako, da bi to bilo lahko neko skupno mnenje nas vseh. Te dobre volje mu nihče ne more zanikati in mislim, da je tako tudi bilo. Koliko je on mogel to napraviti, pa je drugo vprašanje. To pa je stvar, rekel bi politične razgledanosti, politične ostrine in rahločutnosti, ki je pa po vsem tem, kar je tov. Kidrič povedal, Kocbek ni pokazal.

Nadaljanja stvar, o kateri bi rad govoril pa je nekoliko splošnejša in zato večjega pomena. O vprašanju nacionalizma, ki je bil danes večkrat obsojen, imenovan in na katerega je bilo naslovljenih več opozoril, ki jih seveda akceptiram. Med te nacionaliste spadam tudi sam, vsaj v nekaterih manifestacijah, seveda samo verbalno ne pa pismeno, sem v prisotnosti nekaterih o tem govoril, in sem nekatere pojave našega javnega življenja interpretiral, priznam, nacionalistično. Tovariši, ker ne bi hotel zagovarjati samega sebe, temveč tudi Društvo književnikov in tudi kulturne delavce, v katerih živi veliko tega duha, bi rad iznesel nekoliko momentov, ki bodo to pojasnili. Nedvomno je, da Slo-

^{11a} Na tem mestu med besedama slabitve in mišljenja najverjetneje manjkata ali vejica ali beseda in.

* Vlado Kozak.

venija preživlja dosti težke dneve. Jaz nisem govoril tako, kakor je moja misel tekla. Mislil sem reči, nedvomno je, da se v Sloveniji živi mnogo težje kakor v marsikateri drugi republiki. Da se v Sloveniji živi težje, o tem ni nobenega dvoma. Materialni razlogi za te fakte so že v golih proporcijah med številom poljedelcev ter nameščencev in delavcev. Skratka, ozemlja iz katerega bi naši delavci črpali materialne dobrine, je mnogo manjše. Nadaljnja stvar je, da se vsi kulturni delavci intenzivno zavedajo, da Slovenija ogromno prispeva k izgradnji socialistične Jugoslavije in k izgradnji naše petletke. Tega tudi nihče ne taji, vendar pa se mi zdi, da je o tej stvari bilo iz pravilnega stališča premalo povedano in prikazano kako nujen je prispevek Slovenije v socialistični izgradnji. Slovenija je bila sicer nekajkrat omenjena v javni debati, ne pa zadosti intenzivno.

Tretja stvar, ki je dala nekaterim in lahko rečem večini kulturnih delavcev, pa tudi specialno književnikom povod za razne nacionalistične sumnje, so bili svoječasní obiski tov. Radovana Zogovića,¹² ki je slovenskim književnikom kratko in malo dopovedal, da zadeva s slovenskim jezikom ni nobeno vprašanje itd. Ne smete pozabiti, da je tov. Zogović bil eden izmed odločilnih ljudi v Beogradu kar se tiče kulturnih ljudi¹³ skozi dolgo dobo, vključ našim opozorilom, da ustvarja izredno slabo razpoloženje pri nas. Skratka, iz vsega tega so tisti, ki niso imeli možnosti govoriti z vodilnim ljudmi o tej rešitvi nacionalnega problema v Jugoslaviji, začeli sklepati, da so te Zogovićeve izjave neka manifestacija ali skratka že neka priznana volja centra. Reči moram, da v to verzijo nisem nikdar verjel, ker sem imel možnost govoriti z našimi vodilnimi tovariši in govoriti o teh stvareh celo s tovarišem maršalom, ter moram reči, da sem to mnenje stalno pobijal kjer koli sem nanj naletel. Vključ marsikaterim nevšečnostim se mi ni vzbudila misel, da centralno vodstvo stoji na stališču nekega Radovana Zogovića, ki sem ga obtoževal tudi v ožjih družbah, pač pa da centralno vodstvo nekoliko premalo pazi na tiste momente, ki pri Slovencih vzbujajo slabo kri in eventualno dajejo nekaterim ljudem materialno osnovo za misel, da je generalna linija vodstva v starem smislu besede jugoslovanska. To so bile moje izjave, ki sem jih včasih, ker sem bolj koleričen in razdražljiv človek, z večjo ali manjšo vehemenco izjavljaj, za katere priznam, da niso povsem pravilne in da niso v redu.

Še dve stvari bi k temu vprašanju rekel. V zagovor vseh teh stvari bi rad pribil dejstvo, da naš takozvani nacionalizem, ki v bistvu ni nacionalizem, kar bom v prihodnji točki povedal, da ta naš nacionalizem, nikoli ni bil agresiven, ampak defenziven. Nikdar nismo skušali nikogar pritiskati, niti najbolj zakrtnjeni ostanki našega nacionalizma niso skušali nikogar pritiskati, temveč so bili vedno samo defenzivni in so se vedno kvečjemu branili zoper izpade zakrtnjenih ostankov nacionalizma in šovinizma pri Srbih in Hrvatih itd. ali pa so se celo zelo pogosto borili zoper sankcije, ki so jih interpretirali kot izpad takega šovinizma. Priznavam, da je bila taka sankcija v precejšnji meri stvar napačnih številok in napačnih trditev, kar danes lahko potrdi tovariš Sergej*

¹² Radovan Zogović (1907), črnogorski književnik, je bil pred vojno socialni pesnik, med vojno med drugim urednik Borbe in po vojni član Agitpropa CK KPJ. Leta 1948 se je opredelil za resolucijo Informbiroja in so ga zato izključili iz KP.

¹³ Tu Vidmar verjetno misli na kulturne delavce, kulturnike.

* Sergej Kraigher.

z ozirom na to kar je tov. Kidrič iznesel, zlasti glede papirja, ki je bil tudi ena najbolj vročih točk in se je tudi danes prikazala kot privid, čeprav ne rečem, da je bila naša slovenska distribucija kriva, da se je ta privid vzdrževal.

Nadaljnja stvar, ki jo imam v tej zvezi pripomniti pa je, da naš nacionalizem ni nacionalizem v popolnoma starem smislu te besede, vsaj za mene osebno ne. Nikdar mi ni bila nacionalistična borba pri srcu, niti takrat ne, ko smo se tolkli na liniji zavednih Slovencev proti Kramarjevcem in Žerjavovcem. Vedno sem smatral nacionalno borbo kot poniževalno za človeka dvajsetega stoletja, čeprav sem svojo jezo gojil do ljudi, ki so me gonili, da se moram trgati za nacionalne pravice, ki so vendar popolnoma naravne pravice človeka. Če sem se v novi Jugoslaviji kdaj neopravičeno boril za takozvane slovenske pravice, sem se vedno boril iz čistega občutka za človeško dostojanstvo in pa iz zavesti, da ne more biti nacionalne svobode brez socializma in prav tako ne more biti socializma brez nacionalne svobode. In ker mi je bilo za to, da se ustvari pri nas socializem, sem bil tem bolj nepomirjen zoper sleherno stvar, kjer je še dremal v človeku nacionalizem in delal iz tega še kako vprašanje. Podoben občutek, mirno lahko rečem, so gojili ljudje, ki so koncipirali resolucijo književnikov, dasi ne vem točno imen tistih, ki so jo koncipirali in podobne izjave, ki se od časa do časa pojavljajo v našem javnem življenju. Imel sem včeraj ponoven tehten razgovor o teh stvareh z našimi vodilnimi ljudmi v Beogradu in sem se ponovno globoko prepričal, da je njim ravno tako pri srcu, da se ta vprašanja nacionalizmov odpravijo, da se skratka slehern povod za nacionalna razburjenja odpravi, da stojijo prav na istem stališču svobode slehernega naroda, kakor vsak humanist, kot vsak kulturni ideolog, ki se pošteno in dosledno bori za naravne pravice slehernega človeka in naroda in da tu ne more biti nobenega dvoma, da je volja pri našem vodstvu najboljša, da se ti pojavi odpravijo ter da se za to najde najboljša pot v tem smislu, da se pride v Beograd in se tam pogovorimo o posameznih stvareh. Mislim, da vprašanje odprave vseh teh razburjajočih točk ne smemo podcenjevati. Mislim, da je danes, ko vse mogoči faktorji od vseh strani pritiskajo na naše bratstvo in na našo enotnost, na povezanost med našimi narodi, ko vsi ti faktorji tako intenzivno skušajo izkoriščati gmotno stanje naše države, ki je zlasti težko glede prehrane, mislim, da se odprava teh perečih točk ne podcenjuje, ampak smatram, da je v vsakem posameznem primeru, ki je res tehten, treba iskati popolne jasnosti in se v tem oziru obračati na tista mesta, pred katera ta vprašanja spadajo.

Miha Marinko: Na zadnjo misel, ki jo je izrekel tov. Vidmar, bi navezal svojo misel, da bi ne bilo prav, če bi se dobil vtis, da bi nekdo iz strahu pred očitkom, da je morda šovinist, bil sedaj tiho ali pa ne bi kritiziral. Mislim, da je to zelo nevarna stvar, ker naš razgovor ravno zahteva sprostitev kritike in je glavna stvar vendarle kako in kje to kritiko podajamo, zlasti če gre tu za kritiko v javnosti, če spregovori javni delavec, če gre tu za članek v časopisju. Važno je, da kritiko podaja človek, ki ni destruktiven in da ne iznaša neke argumente, ki se mu zde, da so točni, o čemer pa ni prepričan. V tem pogledu je zelo važno na kakšen način se ta kritika podaja, ne smemo pa dopustiti, da bi se nekoga, ki je nekaj rekel že označilo za nacionalista in šovinista. Navaditi se je treba, da mi na nepravilnosti gledamo s stališča, da hočemo splošen napredek in da nepravilnosti škodujejo celoti in škodujejo tudi nam Sloven-

cem. Nujno je, kot sem že preje omenil, da stvari obravnavamo z vidika splošnih interesov.

Drugi moment, pri čemer me je tov. Kidrič napačno razumel pa je, da sem imel v mislih odkrito kominformovsko stališče, to je ono, ki mu v ljudskem žargonu pravimo haranga, da to stališče ne more imeti pri nas efekta. Dočim je ono drugo stališče, na katerega sem tudi mislil čestokrat v mnogih stvareh identično s stališčem zapadne imperialistične klike, to je odpor proti naši industrializaciji. To je eden izmed bistvenih momentov poleg vrste drugih. Tega sredstva se poslužujejo tako z vzhoda kot z zapada in se na primer izraža v tem, da vzklikajo: čemu toliko tovarn, dajmo še malo za kulturo ali pa za eno ali drugo stvar itd. Te stvari so si med seboj več ali manj podobne, se med seboj prepletajo in spadajo v isto kategorijo. Za sovražno delovanje je karakteristično, da stoji eden in drugi na liniji, da v Jugoslaviji industrializacija ni potrebna, odnosno da je škodljiva, da bomo težko prebrodili vse težave, da bo to izredno dolg proces, iz katerega pa najbrž nič ne bo. To je kurz na počasno industrializacijo ali pa odgoditev industrializacije, izrabljanje zaostalosti, nizek gmotni nivo življenja naših delovnih ljudi itd. Na tej liniji so se zlasti zadnji čas zedinili. Za primer naj navedem londonskega radijskega komentatorja Desmond Clarcka, ki je zelo spretno trolbil v hrvatski oddaji, kar je zelo identično s kominformom, da je petletni plan prosto lovišče itd. Imamo dovolj argumentov, s katerimi razbijamo ta gesla, da jim naši ljudje ne nasedajo, kar je dolžnost predvsem frontnih organizacij, da s politično vzgojo in z dokazovanjem onemogočijo, da bi se taka gesla utrdila. V tem smislu je treba razumeti, da je iz tega vidika dejansko ena in druga stran zelo nevarna, ker skupno nastopajo in da je danes taktika kominforma precej koncentrirana na to, da udarja na žico nacionalne občutljivosti in se z vsilo trudi sejati nacionalni razdor in svoja gesla podpirati s takozvanimi argumenti.

Boris Kidrič: Tovariši, dodal bi še nekaj pripomb k diskusiji in nekaj pojasnitev o tem, kar sem govoril v začetku referata. Prvič bi hotel, da jasno vidimo v čem mi narode Jugoslavije ne zadovoljujemo. Govoril bi o srbskem narodu in o drugih narodih. Prvič je dejstvo, da premalo dajemo za kulturni razvoj. Zaostajamo v osnovnem šolstvu in srednjem šolstvu in do neke mere uspevamo še držati korak z visokim šolstvom. Mislim, da, če bi si tovariši nekoliko ogledali stanje v drugih republikah, bi videli, da je ta problem še dosti akutnejši kakor pri nas. Vedeti je treba, da so take republike kakor je Bosna, ki so strahovito zaostale, ne samo v šolstvu, ampak tudi v ljudski prosveti in pa v tistem stalnem izobraževanju, ki je nujno potrebno, če hočemo doseči kulturni razvoj zato, ker je tam surovinska baza in ker je ta osnovni temelj za nadaljnji razvoj in za našo obrambno sposobnost. Ker tam zaostajamo, prihajamo v zelo težak položaj. Človeka zazebe ko pomisli, kakšne težave bomo imeli še v Bosni s temi velikimi tovarnami, ki jih tam gradimo. Vkljub temu pa preveč za kulturo ne moremo dajati. Danes moramo dajati predvsem za visoke šole in inštitute zaradi tega, ker bomo v začetku druge petletke rabili predvsem visoko kvalificiran tehnični kader in pa temu primerne prirodnoznanstvene in tehnične inštitute, ki bodo lahko odgovarjali potrebam, ki se postavljajo naši industriji in našemu bodočemu razvoju. Mislim, da bomo že v prvi petletki uspeli rešiti krizo glede visokih šol in inštitutov, ker so stvari že pred izvršitvijo. Precej časa bomo pa capljali v srednjem in osnovnem šol-

stvu. Problem osnovnega šolstva se ni zmanjšal, ampak se je še celo povečal. Danes imamo v Bosni več analfabetov kakor v dobi prvih tečajev. Pri srednjem šolstvu je predvsem vprašanje, da dobimo zadosti proforskega kadra ker nam srednješolska mladina, bolj zaradi pomanjkanja proforskega kadra, kot zaradi premalo prostorov, prihaja zelo slabo pripravljena. V zadnjem letu petletke, odnosno, kakor sem že rekel za eno leto podaljšane petletke, se bomo z večjo silo vrgli na reševanje problema srednjega šolstva. Uspešno bomo ta problem mogli reševati šele v prvem ali drugem letu druge petletke. V drugi petletki nimamo namena izvajati tako hitrega tempa industrializacije, kakor ga vršimo sedaj. V drugi petletki bomo reševali vprašanja standarda, vprašanja disproporcionalnosti in težili k harmoničnemu razvoju na bazi doseženih materialnih sil v gospodarstvu. Kar se slovenske kulture tiče, mislim, da bomo v tem pogledu še v prvi petletki prešli, glede takozvane vrhunske kulture, h graditvi ustrežajočih stavb za ustvaritev harmoničnega razvoja in za pojačanje ter razširitev materialnega položaja. K srednjemu šolstvu bomo prešli v Sloveniji šele v začetku druge petletke. Jasno je, da ta problematika ustvarja težave in da je hrana za nacionalistične tendence. Gre za to, da stvari pojasnjemo, da jih bodo ljudje lahko razumeli in če jih pravilno pojasnimo, jih ljudje morajo razumeti ali pa je politika nepravilna.

Drug težak problem, kjer absolutno ne zadovoljujemo nacionalnih potreb naših jugoslovanskih narodov in ki ga bomo morali rešiti, je problem papirja. Pri papirju smo imeli velik plan. Ta plan pa ne bo dosežen zato, ker nas je ekonomska blokada in težave, ki smo jih imeli prvo leto ekonomske blokade, ravno zaradi industrije papirja, silno udarila. Papirna industrija zahteva okoli 3 do 4 leta ne samo za nabavke, ampak na temelju nabavk tudi za izdelavo odgovarjajočih strojev. Teh rokov nismo mogli več ujeti. Takrat je bilo treba dajati po 35 % avanse, nismo pa imeli deviz, da bi te avanse pravočasno dajali. V letih 1953 in 1954 se bodo težave bistveno zmanjšale in bo nastopilo boljše stanje. Zato smo se odločili, da za uvoz papirja žrtvujemo več, kakor smo doslej žrtvovali. V 1951. letu bomo na račun tekstilnih surovin, ki jih laže pogrešamo, uvozili 6 do 7000 ton papirja več, kakor smo ga uvozili doslej. Po planski razporeditvi papirja na posamezne kategorije, je bilo 1949. leta za književno dejavnost realiziranih 29 000 ton papirja. V letu 1951 je za književno dejavnost predvidena realizacija 34 000 ton papirja. To se pravi 5000 ton več kakor je bila uporabljena količina za književno dejavnost v 1949. letu. Prav tako mislimo povečati v 1951. letu kontingent za zvezke, šolske potrebščine itd. Te kontingente bomo pojačali na račun povečanega uvoza in zmanjšanja uporabe papirja v birokraciji. Naša birokracija je porabila po 5000 ton papirja. To številko mislimo absolutno zmanjšati. Birokrati naj uporabijo stare arhive, ki nimajo prav nobene zgodovinske vrednosti, kjer so ogromni skladi dopisov popisanih samo na eni strani, te naj prečrtajo z rdečim svinčnikom in napišejo dopis na drugi strani. Birokracija bo letos dobila samo 500 ton papirja. Za razne obrazce je bilo porabljenih 5000 ton. Tudi to bo občutno zmanjšano. Trije zvezni resorji, pri katerih pa se količina papirja ne da zmanjšati, so uporabili 41 000 ton, to so železnice, finance za čeke in pa pošta. Mislim pa, da se bo tudi tu marsikaj prihranilo, medtem ko bomo za obrazce zreducirali porabo na 1000 ton.

Kot rečeno, se bo situacija glede papirja nekoliko izboljšala; rešitve še ne bo, ta situacija bo rešena šele, ko bo dograjena papirna industrija.

Tretja stvar, pri kateri smo dejansko potrebe širokega standarda slabo zadovoljevali, zelo slabo tudi v Sloveniji, dasi ne najslabše, je stanovanjsko vprašanje. Mislim, da bomo v Sloveniji preje kot v kateri koli od drugih jugoslovanskih republik začeli reševati to vprašanje. Industrializacija po petletnem planu bo tu preje dovršena kot v drugih republikah. Z industrializacijo bomo sicer nadaljevali, vendar pa v Sloveniji z bolj umirjenim tempom kakor v drugih republikah, ker bi bilo za Slovenijo preveč, če bi šli preko proporca 55 % delavcev in nameščencev, v odnosu do kmečkega prebivalstva. Možnost bo torej, da se stavbne kapacitete osvobode za stanovanjske zgradbe. Te stavbne kapacitete niso majhne in se bodo nekatere manjše stvari lahko hitro izvršile.

Nadaljnja zelo težka stvar je vprašanje prehrane. To vprašanje je še neprimerno težje kakor v drugih republikah. Kdor bi hotel nekoliko računati, bi prišel do vprašanja, čemu ne uvažamo več hrane iz drugih republik. Dejstvo pa je, da so racionalizacije iste kakor drugod, toda da Ljubljana nima takega zaledja kakor ga imata Beograd ali Zagreb. Poskušali smo reševati tudi to vprašanje, vendar gre za to, da ne moreš kmeta pritisniti bolj, ker sicer produkcija pade. Lansko leto smo kmeta pritisnili z odkupi, letos smo pri kmetu popustili, ne v smislu kapitulacije, ampak v smislu stimuliranja.¹⁴ S temi težavami bo največji križ. Dejstvo je, da kmečke situacije ne moremo temeljito izboljšati predno ne izvršimo mehanizacije in kemizacije poljedelstva. Mehanizacija in kemizacija poljedelstva bi na račun deviz ne bila mogoča, ker bi bila predraga. Toda v kolikor bomo izboljšali, se bo iz jugoslovanskih virov dalo več v Slovenijo kakor v druge republike. Ni pa med tovariši v Beogradu nikogar, ki ne bi razumel, da je situacija prehrane v Sloveniji težja kakor drugod. Toda dokler smo še v taki situaciji, da ji je treba dajati več kakor drugim, bi bila iluzija, da bo Slovenija sama lahko dajala več kakor daje za svoje delavstvo. Res pa je, da odkup ni bil izvršen tako kot bi moral biti, da se položaj kmeta v Sloveniji izboljšuje in da se je delavcem poslabšal. Dejstvo je tudi, da se v večini kmečkih predelov blago temeljito giblje v smeri vasi, namesto v smeri mesta. O tem si je treba biti na jasnem.

Kot rečeno, imeti moramo jasno perspektivo in jo ljudem tolmačiti ter biti pripravljeni na vse vrste težav. Gre za to, da ljudem pojasnimo težave takšne, kakršne so in da ne dopustimo, da se te težave vede ali nevede napačno tolmačijo. Reakcija jih seveda vede napačno tolmači in kanalizira v nacionalistične vode, tisti, ki ji nasedajo, pa nevede napačno tolmačijo. Tu bi navezal na besede tov. predsednika Marinka in Vidmarja, da je treba z odkrito besedo nastopiti tam, kjer gre za nepravilnosti in težave, ne pa o tem molčati. Tako molčanje bi imelo zelo slabe posledice. Gre za to, da stvari pravilno tolmačimo, kar se tiče rešitve na terenu, pravilno tolmačimo pa mislim v tem, da jih pregledamo v slovenskem in jugoslovanskem merilu in da vidimo ali se dajo rešiti v okviru nalog in postavk plana in da te stvari odkrito postavimo brez demagogije.

¹⁴ Tekom leta 1950 se je polagoma začela spreminjati politika KPJ do privatnega kmeta, v glavnem zato, ker je bil opazen velik padec v kmetijski proizvodnji in še dodaten zaradi suše. Zato je B. Kidrič že takrat napovedoval ukinitve obveznega odkupa, prenehanje politike odtoka denarja in delovne sile (v Sloveniji) iz kmetijstva ter večje investicije v kmetijstvo, kar pa še ni pomenilo opuščanje politike kolektivizacije, oz. ustanavljanja kmečkih delovnih zadrug.

Še nekaj pripomb glede poživitve ostankov zapadne reakcije, odnosno glede poizkusov, da se povampirijo usedline preteklosti, glede zveze s kominformom itd. Ostanke reakcije, ki koketirajo na zapad, so nedvomno v vsej Jugoslaviji tolmačili, da je sedaj zanje prišel zlati čas. Tolmačili so to z našo tendenco razvoja socialistične demokracije, tolmačili so to s sušo, z ameriško pomočjo itd. Ti reakcionarni ostanki so se poživili povsod po Jugoslaviji in ne samo v Sloveniji. Med take pojave spada v bistvu objektivno tudi pisanje Branko Čopića,¹⁵ poudarjam objektivno in nobene skrivne tovrstne inkriminacije ne delam, ker je to umazanija brez primere. V zgodovini ni znano, da bi vrh sam začel rezati svoje privilegije. To zaslugi ima doslej samo naše vodstvo, bodisi zvezno ali republiško. In ta pisac ti napade ta vrh, ki se bori proti birokraciji, kot da je on izvor vse birokracije. Za tem napadom se skriva vsa kapitalistična in kominformovska reakcija. Ta primer je zelo tipičen, kako so se med seboj povezali. Mislim, da se danes stvari postavljajo tako, če pogledamo še zunanje-politični položaj, da ne obstoja nevarnost toliko s strani zapadne reakcije. Ta nevarnost obstoja samo v glavah kapitalistične reakcije, ki bi želela, da zapadne sile zakurijo svetovni konflikt. Obstoja pa dejanska nevarnost sovjetske agresije, ki pa je tudi nevarnejša za svetovni konflikt. Pri nas imamo sicer domačo kapitalistično reakcijo, ki koketira na zapad. Toda osnovna linija zapadnih kapitalističnih držav trenutno ni izkoristiti to reakcijo proti nam. Tudi imperialistični krogi na zapadu vedo, da se je samo na tako Jugoslavijo možno opreti. Toda kominform, ki se od imperializma prav nič ne razlikuje, ker je sovjetska reakcija še bolj črna reakcija, ta kominform se poslužuje ne samo svojih agentov, ampak organizira tudi zapadno reakcijo pri nas s tem, da ji pomaga da se povampirijo, da vnaša svoje ideološko gledanje in da oživlja nacionalizem. Na ta način zapadna reakcija veliko bolj koristi kominformu kakor pa zapadnim silam, čeprav z njim koketira. Zato se kominformovska agentura sistematično poslužuje tistih, ki trdijo, tam je socializem, v Jugoslaviji je pa fašizem, itd. In ker je sovjetska agentura skrahirala na marksističnih in socialističnih parolah, ker so te parole dejansko naše in ker ne uspe niti sabotaža niti diverzija, zato iščejo svojo bazo samo še v povampirjenju buržoazne reakcije in v povezavi z njo. To je osnovna zakonitost, ki se je moramo zavedati.

Nadaljnja pripomba je k vprašanju kritike. Mislim, da je treba pri kritiki razlikovati to, ali udarimo po takih pojavih kakor je pojav Čopića, ali pa da pustimo birokratom in sektašem, da kritizirajo. Nasprotno gre za to, da dopustimo kritiko tistemu, ki izhaja iz naših pozicij, s pozicij graditve socializma in perspektive te dežele, ne pa iz pozicij, ki so nam idejno in politično tuje. Ko gre za tuje idejne in politične pozicije, je treba po njih udariti tako, kot smo mi navajeni. Demokracije ni pojmovati tako, da dovoliš tujim in sovražnim elementom, da te napadajo. Ves svet te napada in bi še dopustil, da te še ti napadajo, potem bi pač moral biti idiot. Take demokracije seveda ne bomo priznali. Demokracija je v tem, da naši ljudje svoje ustvarjalne sile v vseh možnostih razvijajo, predvsem tudi s pomočjo kritike. Borba proti tujim ideološkimi vplivom, pa nas ne sme zavesti v sektaštvo in v dajanje potuhe tistim birokratom, ki bi to kritiko dušili. Tudi takih pojavov je ogromno in se je treba

¹⁵ Tu misli na Čopićevo kritiko birokracije v »Jeretički priči« (Književne novine, 22. avgust 1950, III, str. 34).

proti njim boriti. Gre za kritiko s stališča razvijanja pozicij socializma in krepite patriotizma, ne pa za kritiko s stališča sovražnikov socializma. To je edina črta ločnica. Jasno je, da se tudi pri kritiki pojavljajo stvari, ki so vzete še iz idejnih ostankov, ki ne vzdrže jasnega pogleda in se taki ljudje hitro ustrašijo češ, da jim nismo stvari dosti pojasnili. Toda, ko je stvar pojasnjena, je treba na tem vztrajati.

Mislím, da je bil naš današnji sestanek uspešen. Zelo so mi bile všeč besede tov. Vidmarja in ne govorim iz stališča hvalisanja ali podobnega, ker je jasno povedal misli, ki nastajajo pri naših dobronamernih ljudeh. Gledati na to, da jih prepričamo ne pomeni, da je treba stvari zanemariti. Treba je videti koga se ne da prepričati in iz kakšnih razlogov. Vprašanje je tudi ali je to trenutna stvar, ali nekaj perečega ali pa tudi nekaj takega, glede česar je treba sedaj biti plat zvona. Mislím pa, da to ni, toda če ne bi pravočasno videli teh pojavov in se ne bi začeli boriti, bi stvar takšna bila. Ne gre za to, da takšno sliko ustvarimo, temveč gre za to, da se začnemo pravočasno boriti, gre torej za pravočasno reakcijo proti tem stvarem.

Na koncu bi se ponovno povrnil k diskusiji s tov. Kocbekom in boš lahko videl, da diskusija ni bila organizirana zaradi tebe, da pa je z naše strani, kakor sem v začetku rekel, bilo ob kritiki Herberta Grüna potrebno postaviti tudi vprašanje o tvojih člankih. Če so se razne tvoje stvari nepravilno tolmačile, je treba povedati. V tvojih člankih so mnoge pravilne stvari in pa tudi cel sklop nepravilnih stvari, ki lahko služijo samo tistim ljudem, ki mislijo, da nas lahko idejno razrahljajo. Vse to kar je potrebno kritizirati, naj se kritizira, toda ne tako, da se reakcija lahko s tem okoristi. Celoten članek takšen kakršen je, pa je tak, da po mojem mnenju lahko služi samo sovražniku, da ga izkoristi v svoje svrhe. To je po mojem mnenju osnovna slabost tega članka.

Končno se strinjam z vsemi tovariši, ki so poudarili, da je treba več take diskusije med nami. Lahko celo izjavim, da je potrebno več diskusije med nami vsemi, tako v Izvršnem odboru kot v CK, da razčistimo in si pojasnimo nejasne stvari, ki so največkrat povod za različna tolmačenja.

Ker se nihče ni več prijavil k besedi, je predsednik Josip Vidmar zaključil sejo Izvršnega odbora.